

DZIENNIK URZĘDOWY

WOJEWÓDZTWA MAZOWIECKIEGO

Warszawa, dnia 5 stycznia 2016 r.

Poz. 103

UCHWAŁA NR 89/XI/2015 RADY POWIATU W RADOMIU

z dnia 27 listopada 2015 r.

w sprawie przyjęcia "Programu Opieki nad Zabytkami Powiatu Radomskiego na lata 2016 - 2019"

Na podstawie art. 12 pkt 11 ustawy z dnia 5 czerwca 1998 r. o samorządzie powiatowym (Dz.U. z 2015 r., poz. 1445, tj.), art. 87 ust.3 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz.U. z 2014 r., poz. 1446 tj.), art. 4 ust. 1 ustawy z dnia 20 lipca 2000 r. o ogłoszeniu aktów normatywnych i niektórych innych aktów (Dz.U. z 2015 r., poz. 1484 tj.), Rada Powiatu Radomskiego uchwala co następuje:

§ 1. Przyjmuje się „Program Opieki nad Zabytkami Powiatu Radomskiego na lata 2016-2019”, zaopiniowany pozytywnie przez Mazowieckiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Warszawie, stanowiący załącznik do niniejszej uchwały.

§ 2. Wykonanie uchwały powierza się Zarządowi Powiatu Radomskiego.

§ 3. Uchwała wchodzi w życie po upływie 14 dni od opublikowania w Dzienniku Urzędowym Województwa Mazowieckiego.

Przewodnicząca Rady

Teresa Bartosiewicz

**Załącznik do Uchwały Nr 89/XI/2015
Rady Powiatu w Radomiu
z dnia 27 listopada 2015 r.**

**PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI
POWIATU RADOMSKIEGO
NA LATA 2016-2019**

Zarząd Powiatu Radomskiego

Radom 2015

**PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI
POWIATU RADOMSKIEGO W LATACH 2016- 2019**

Spis treści:

1. Wstęp	3
2. Uwarunkowania prawne ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce:.....	6
2.1.Uwarunkowania zewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego w powiecie radomskim.....	10
2.2. Uwarunkowania wewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego w powiecie radomskim.....	14
3. Charakterystyka powiatu radomskiego:	
3.1. Zarys uwarunkowań geograficznych.....	17
3.2. Zarys uwarunkowań historycznych	19
4. Zabytki w powiecie radomskim:.....	21
4.1. Zabytki wpisane do rejestru Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków:.....	30
4.1.1. Zabytki nieruchome.....	30
4.1.2. Zabytki ruchome.....	37
4.1.3. Zabytki archeologiczne	41
4.1.4. Wykaz zabytków w Planie ochrony zabytków nieruchomych na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych Powiatu Radomskiego.....	42
5. Zadania i planowany termin ich realizacji:	44
6. Instrumenty wdrażania zadań.....	46
7. Źródła finansowania powiatowego programu.....	46
8. Aneks Nr 1 - Zweryfikowane Gminne Ewidencje Zabytków.....	50

1. Wstęp

„Rzeczpospolita Polska strzeże dziedzictwa narodowego (...). Stwarza warunki upowszechniania i równego dostępu do dóbr kultury, będącej źródłem tożsamości narodu polskiego, jego trwania i rozwoju”. Taki zapis, określający prawny fundament pod zrozumienie istoty dziedzictwa kulturowego jako materialnego i duchowego dorobku minionych pokoleń, zawiera Konstytucja R.P.

W kontekst ten dobrze wpisują się słowa prof. Henryka Samsonowicza wypowiedziane w 1998 r. na Kongresie Regionalnych Towarzystw Kultury w Radomiu. Przypomniął on, iż pojęcie ojczyzny jako spuścizny po ojcach było niegdyś wymiennie używane ze spuścizną po dziadach – czyli dziedzictwem. Zatem nie może ono oznaczać martwej przeszłości, lecz żyć w społecznej świadomości, stanowiąc przedmiot szczególnej troski i dumy.

Z pojęciem dziedzictwa kulturowego utożsamiamy zabytki i konieczność ich ochrony. Podstawowe pojęcie zabytku ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami określa jako: „nieruchomość lub rzecz ruchomą, ich części lub zespoły, będące dziełem człowieka lub związane z jego działalnością i stanowiące świadectwo minionej epoki bądź zdarzenia, których zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na posiadaną wartość historyczną, artystyczną lub naukową”.

Ustawa ta określa także zasady ochrony zabytków przez organy administracji publicznej i ich właściciela lub posiadacza. Prawne obowiązki wobec zabytków spoczywają głównie na ich właścicielach. W szczególności polegają one na: „zapewnieniu warunków naukowego badania i dokumentowania zabytku, prowadzenia prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku, zabezpieczenia i utrzymania zabytku oraz jego otoczenia w jak najlepszym stanie, korzystania z zabytku w sposób zapewniający trwałe zachowanie jego

wartości, popularyzowanie i upowszechnianie wiedzy o zabytku oraz jego znaczeniu dla historii i kultury”.

Zgodnie z ustawą z dnia 5 czerwca 1998 r. o samorządzie powiatowym powiat wykonuje określone ustawami zadania publiczne o charakterze ponadgminnym w zakresie kultury oraz ochrony zabytków i opieki nad zabytkami. Zagadnienie ochrony dziedzictwa kulturowego powiatu radomskiego znalazło już swe miejsce w „Planie ochrony zabytków nieruchomych na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych Powiatu Radomskiego”, uchwalonym w 2006 r., i w Strategii Zrównoważonego Rozwoju Powiatu Radomskiego do 2020 r., uchwalonej w 2008 r. Ponadto w Programie Opieki nad Zabytkami Powiatu Radomskiego na lata 2012-2015. opracowanym zgodnie z obowiązkiem nałożonym na jednostki samorządu terytorialnego w Ustawie o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Zgodnie z art. 87 ust. 1 tej ustawy: „ Zarząd województwa, powiatu lub wójt (burmistrz, prezydent miasta) sporządza na okres 4 lat odpowiednio wojewódzki, powiatowy lub gminny program opieki nad zabytkami”. Ustawa ta precyzuje zadania mające na celu zapewnienie warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych umożliwiających trwałe zachowanie zabytków oraz ich zagospodarowanie i utrzymanie. Program opieki nad zabytkami przyjmuje Rada Powiatu, po uprzednim uzyskaniu opinii Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków. Za monitorowanie realizacji programu odpowiada, zgodnie z art. 87, ust. 5 ustawy, Zarząd Powiatu, który co dwa lata przedstawia sprawozdanie Radzie Powiatu.

Celem priorytetowym Programu Opieki Nad Zabytkami Powiatu Radomskiego jest utrwalanie i zdyskontowanie powiatowego potencjału dziedzictwa kulturowego, służące wszechstronnemu rozwojowi regionu. Jest on aktem polityki administracyjnej i powinien służyć podejmowaniu planowych działań z zakresu inicjowania, wspierania i koordynowania prac z dziedziny ochrony zabytków oraz upowszechniania i promowania dziedzictwa kulturowego, we współpracy środowisk samorządowych i konserwatorskich.

Szczególnym wyrazem aktywności na tym polu jest działalność organizacji społecznych, takich jak regionalne stowarzyszenia oraz społecznych opiekunów

zabytków. Prof. Aleksander Gieysztor pisał: „Istotą właściwej opieki nad zabytkami jest jej prawdziwie społeczny charakter, a ruch społecznych opiekunów zabytków tworzy sumienie narodu i należy mu się uwaga i poparcie”. Społeczni opiekunowie zabytków, zgodnie z cytowaną ustawą, „podejmują działania związane z zachowaniem wartości zabytków i utrzymaniem ich w jak najlepszym stanie oraz upowszechniają wiedzę o zabytkach”. Prawnie umocowanych społecznych opiekunów zabytków ustanawia, na wniosek wojewódzkiego konserwatora zabytków, Starosta. Jak dotychczas jest to niewykorzystana szansa w zakresie możliwości ochrony zabytków. Dlatego też w celu zmiany tego stanu rzeczy trwają konsultacje z Burmistrzami i Wójtami.

Należy tu podkreślić, iż aktualnie Powiat Radomski jest właścicielem jedynie dwóch obiektów zabytkowych: parku podworskiego w Jedlance i założenia dworsko-parkowego w Krzyżanowicach, na terenie których funkcjonują Domy Pomocy Społecznej. Niezależnie od tego różne fakty świadczą o pozytywnym stosunku Powiatu Radomskiego do zagadnienia ochrony zabytków. W 2005 r. Rada Powiatu podjęła uchwałę o sprzedaży pałacu Gombrowiczów we Wsoli samorządowi wojewódzkiemu Mazowsza. Obiekt ten oddany został do dyspozycji Muzeum Literatury w Warszawie, które utworzyło tu Muzeum Witolda Gombrowicza, dobrze służące społeczeństwu. Optymizmem napawa fakt podjęcia różnych działań konserwatorsko - rewitalizacyjnych na interesującym nas obszarze, m.in. w Ilży (zamek), w Pionkach (Kasyno Oficerskie- obecnie Centrum Aktywności Lokalnej), w Skaryszewie (kościół św. Jakuba Apostoła), czy też w Taczowie, gdzie powstaje, w obrębie gródka Powąły z Taczowa, unikatowe Muzeum Etosu Rycerskiego i Park Historyczny - Rycerze Bogurodzicy, poświęcone wybitnym przedstawicielom rycerstwa polskiego i europejskiego. To niezwykle atrakcyjna propozycja kulturalna i turystyczna wykorzystująca historyczne konotacje regionu.

Znaczącym faktem było ponadto sympozjum zorganizowane w 2013 r. przez Starostę Radomskiego, wspólnie z Burmistrzem Skaryszewa, poświęcone ochronie dziedzictwa kulturowego powiatu radomskiego. (W dawnym dworze, a obecnie szkole, w Makowie).

Ochronie tegoż dziedzictwa jak można sądzić dobrze przysłuży się także, przygotowana w Starostwie Powiatowym w Radomiu pod kątem publikacji, nowatorska praca pt. „ Dwory i pałace południowej części województwa mazowieckiego. Powiat radomski (i okolice)”. A trzeba podkreślić, że wszystko to ma miejsce w sytuacji poważnych ograniczeń, szczególnie finansowych, samorządu powiatowego i gminnego w tym zakresie.

Program Opieki Nad Zabytkami Powiatu Radomskiego powstał w oparciu o Poradnik Metodyczny, opracowany przez zespół Krajowego Ośrodka Badań i Dokumentacji Zabytków („Gminny Program Opieki Nad Zabytkami. Poradnik metodyczny”, Warszawa, 2008 r.), na bazie Programu Opieki Nad Zabytkami Powiatu Radomskiego, obejmującego lata 2012-2015.

2. Uwarunkowania prawne ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce

Zgodnie z art. 5, art. 6 ust. 1 i art. 86 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej ochrona zabytków jest obowiązkiem państwa i każdego obywatela.

Podstawowym aktem prawnym, dość szczegółowo regulującym te zagadnienia, jest Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. z 17 września 2003 r. Nr 162, poz. 1568 z późn. zm.).

Inne akty prawne / w zestawieniu chronologicznym /:

Ustawy:

- Ustawa z dnia 25 czerwca 2015 r. o zmianie ustawy o samorządzie gminnym oraz niektórych innych ustaw (Dz. U. z 2015 r., poz. 1045), art. 29)
- Ustawa z dnia 18 marca 2010 r. o zmianie ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz o zmianie niektórych innych ustaw (Dz. U. Nr 75, poz.474)
- Ustawa o ochronie przyrody z dnia 16 kwietnia 2004 r. /t. jedn. Dz.U. z 2009 r. Nr 151, poz.1220 ze zm./
- Ustawa z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym (Dz. U. z 2012 r. poz. 647 z późn. zm.) art. 53, ust.4, pkt 2:

Decyzje, o których mowa w art.51 ust.1, wydaje się po uzgodnieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków - w odniesienie do obszarów i obiektów objętych formami ochrony zabytków, o których mowa w art. 7 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz.U. Nr 162, poz. 1568, z późn. zm.) oraz ujętych w gminnej ewidencji zabytków.2003 r. Nr 80, poz. 717 ze zm.).

- Ustawa z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie /t. jedn. Dz. U. z 2010 r. Nr 234, poz. 1536 ze zm./
- Ustawa z 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i wolontariacie (Dz. U. z 2003 r. Nr 96, poz. 873 ze zm.).
- Ustawa z dnia 27 kwietnia 2001 r. prawo ochrony środowiska (t. jedn. Dz. U. z z 2013 r., poz.1232 z późn. zm.)
- Ustawa z dnia 5 czerwca 1998 r. o samorządzie powiatowym (t. jedn. Dz.U. z 2001 r., Nr 142, poz.1592 ze zm. 1998 r.)
- Ustawa z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami (tekst jednolity Dz.U. z 2004 r. nr 261 poz. 2603 ze zm.).
- Ustawa z dnia 7 lipca 1994 r. - Prawo budowlane (t. jedn. Dz.U. z 2013 r. poz. 1409 z późn. zm., art.392010 r. Nr 243, poz. 1623 ze zm./
- Ustawa z 25 października 1991 r. o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej (tekst jednolity Dz.U. z 2001 r. Nr 13, poz.123)
- Ustawa z dn. 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami (Dz.U. z 2014 r.. poz. 518 z późn. zm.) art.29, ust.2. Ustawa z dnia 25 października 1991 r. o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej (Dz.U. z 2012 r. poz. 406 z późn. zm.)
- Ustawa o samorządzie gminnym z dnia 8 marca 1990 r. /t. jedn. Dz.U. z 2013 r., poz. 5942001 r., Nr 142, poz. 1591 ze zm./
- Ustawa z dnia 21 stycznia 1988 r. o Radzie Ochrony Pamięci Walk i Męczeństwa (Dz. U. z 1988 r. nr 2 poz. 2 ze zm.)
- Ustawa z dnia 31 stycznia 1959 r. o cmentarzach i chowaniu zmarłych /t. jedn. Dz. U. z 2011r.,Nr 118,poz.687 ze zm./

Ochronę zabytków przechowywanych w bibliotekach, muzeach i archiwach regulują:

- Ustawa z 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach (Dz. U. z 2012 r. poz. 642 z późn. zm.)
- Ustawa z 21 listopada 1996r. o muzeach (Dz. U. z 2012 r., poz. 987 z późn. zm.)
- Ustawa z 14 lipca 1983 r. o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach (tekst jednolity Dz.U. z 2011 r. Nr 123, poz. 698 z późn. zm.)

Rozporządzenia

(Akty wykonawcze do Ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami) :

- Rozporządzenie Ministra Kultury i dziedzictwa Narodowego z dnia 13 marca 2015 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie prowadzenia prac konserwatorskich, prac restauratorskich, robót budowlanych, badań konserwatorskich, badań architektonicznych i innych działań przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków oraz badań archeologicznych (Dz.U. z 2015 poz.383)
- Rozporządzenie Ministra Kultury I dziedzictwa Narodowego z dnia 2 lipca 2015 r. w sprawie nagród za znalezienie zabytków lub materiałów archiwalnych.
- Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 2 lipca 2015 r. w sprawie nagród za znalezienie zabytków lub materiałów archiwalnych (Dz.U.2015 poz.979)
- Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 19 sierpnia 2015 r. w sprawie krajowego rejestru utraconych dóbr kultury (Dz.U z 2015 r., poz.1275)
- Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 10 stycznia 2014 r. w sprawie dotacji na badania archeologiczne (Dz.U. z 2014 r., poz. 110).
- Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 6 czerwca 2005 r. w sprawie udzielania dotacji celowej na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty

budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków (Dz. U. 2005 r. Nr 112, poz. 940)

- Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 26 maja 2011 r. w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem (Dz. U. z 2011 r. nr 113, poz.661)
- Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 27 lipca 2011 r. w sprawie prowadzenia prac konserwatorskich, prac restauratorskich, robót budowlanych, badań konserwatorskich, badań architektonicznych i innych działań przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków oraz badań archeologicznych (Dz. U. z 2011r., Nr 165, poz.987).
- Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 18 kwietnia 2011r. w sprawie wywozu zabytków za granicę (Dz. U. z 2011 r. Nr 89, poz. 510).
- Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 6 czerwca 2005 r. w sprawie udzielania dotacji celowej na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków (Dz. U. z 2005 r. Nr 112, poz. 940 ze zm.).
- Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 9 lutego 2004 r. w sprawie wzoru znaku informacyjnego umieszczanego na zabytkach nieruchomości wpisanych do rejestru zabytków (Dz. U. z 2004 r. Nr 30, poz. 259).
- Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 1 kwietnia 2004 r. w sprawie nagród za odkrycie lub znalezienie zabytków archeologicznych (Dz. U. z 2004 r. Nr 71, poz. 650).
- Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 12 maja 2004 r. w sprawie odznaki "Za opiekę nad zabytkami" (Dz. U. z 2004 r. Nr 124, poz. 1304)
- Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 25 sierpnia 2004 r. w sprawie organizacji i sposobu ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych (Dz. U. z 2004 r. Nr 212, poz. 2153).

- Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 10 maja 2004 r. w sprawie rzeczoznawców Ministra Kultury w zakresie opieki nad zabytkami (Dz.U.2004 nr 124 poz. 1302)

Inne:

1. Europejska Konwencja o ochronie dziedzictwa archeologicznego sporządzona w La Valetta dnia 16 stycznia 1992 r. (Dz. U. z 1996 r. Nr 120, poz. 564).
2. Konwencja w sprawie ochrony światowego dziedzictwa kulturalnego i naturalnego, przyjęta w Paryżu dnia 16 listopada 1972 r. (Dz. U. z 1976 r. Nr 32, poz. 190 i 191).
3. Międzynarodowa Karta Ochrony i Zarządzania Dziedzictwem Archeologicznym ICOMOS (Karta Lozańska), przyjęta w 1990 r. przez Międzynarodową Radę Ochrony Zabytków i Miejsc Historycznych (ICOMOS)

2.1. Uwarunkowania zewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego w Powiecie Radomskim.

Podstawą prawną opracowania "Programu opieki nad zabytkami dla powiatu radomskiego na lata 2015 - 2019" jest ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. 2003 Nr 162, poz. 1568 z późn. zm.).

Program podlega publikacji w Wojewódzkim Dzienniku Urzędowym.

Cele programów opieki nad zabytkami definiuje art. 87 ust. 1 :

- włączenie problemów ochrony zabytków do systemu zadań strategicznych, wynikających z koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju;
- uwzględnianie uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego, łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej;
- zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania;
- wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego;

- podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych oraz wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami;
- określenie warunków współpracy z właścicielami zabytków, eliminujących sytuacje konfliktowe związane z wykorzystaniem tych zabytków;
- podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.

Zgodnie z cytowaną ustawą, podstawą do sporządzenia programów opieki nad zabytkami przez województwa, powiaty i gminy jest ewidencja zabytków. Ustawa nie zobowiązuje powiatu do tworzenia ewidencji zabytków. Obowiązek taki mają gminy oraz Wojewódzki Konserwator Zabytków. Program opieki nad zabytkami dla powiatu radomskiego tworzony jest zasadniczo na podstawie rejestru zabytków i wojewódzkiej ewidencji zabytków, przekazanych przez Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków, ewidencji gminnych, jak też miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego i planów odnowy miejscowości, oraz lokalnych wizji.

► Ustawa wymienia następujące formy ochrony zabytków:

1. wpis do rejestru zabytków, 2. uznanie za pomnik historii, 3. utworzenie parku kulturowego, 4. ustalenia ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego, albo w decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego.

Określa też organy ochrony zabytków, którymi są minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego i wojewoda, w imieniu którego zadania i kompetencje w tym zakresie wykonuje wojewódzki konserwator zabytków.

► Niniejszy program powstał w relacji do następujących dokumentów o zasięgu ogólnokrajowym i wojewódzkim;

Na poziomie ogólnokrajowym:

- *„Krajowy program ochrony zabytków i opieki nad zabytkami na lata 2014 - 2017”/uchwała Rady Ministrów z dnia 24.06.2014 r., M.P. 2014 poz.733), (Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego, Warszawa 2014).*

W programie tym dokonano diagnozy stanu ochrony zabytków w Polsce. Zapisano tam m.in.: „ Jednostkom samorządu terytorialnego powierzona została również troska o zachowanie krajobrazów kulturowych. Zostały one w tym zakresie wyposażone w kompetencję wprowadzania właściwej formy ochrony, a więc tworzenia parków kulturowych. Za jego utworzeniem przemawiają, zgodnie z art. 16 ust.1 u.o.z., potrzeby wynikające z ochrony krajobrazu kulturowego, oraz zachowania wyróżniających się krajobrazowo terenów z zabytkami nieruchomymi charakterystycznymi dla miejscowej tradycji budowlanej i osadniczej. Park kulturowy służy ochronie przestrzeni o wartości kulturowej jako całości, co nie wymusza, aby na objętych nim nieruchomościach znajdowały się obiekty zabytkowe. (...) Ważnym elementem przyjętej polityki powinny być działania na rzecz zwiększenia liczby parków kulturowych oraz wzmocnienia instrumentów ochrony krajobrazu kulturowego w stosowaniu pozostałych form ochrony”. Szczególną rolę mają tu do odegrania gminy.

- ***Koncepcja Przestrzennego Zagospodarowania Kraju 2030***

- w relacji do celu gospodarowania przestrzenią określonego jako „ kształtowanie struktur przestrzennych umożliwiających ochronę krajobrazu kulturowego i pojedynczych zabytków przed zniszczeniem, degradacją, dewaloryzacją oraz podjęcie działań mających na celu udostępnienie dziedzictwa kulturowego społeczeństwu”.

Cele priorytetowe:

a/ Aktywne zarządzanie zasobem stanowiącym materialne dziedzictwo kulturowe celem poprawy stanu zabytków, ich adaptację na cele kulturalne, turystyczne, edukacyjne, rekreacyjne i inne cele społeczne i rewitalizację;

b/ Edukacja i administracja na rzecz ochrony i zachowania dziedzictwa kulturowego;

▪ *Krajowa Strategia Rozwoju Regionalnego 2010-2020*

Głównym celem jest wykorzystanie atutów (tzw. potencjałów rozwojowych), które ma każdy obszar Polski, dla osiągnięcia celów rozwoju kraju.

Na poziomie wojewódzkim:

▪ *Wojewódzki Program Opieki nad Zabytkami na lata 2012-2015*

Głównym jego zamierzeniem jest stworzenie warunków dla kreowania i realizowania zadań z zakresu ochrony i opieki nad zabytkami na terenie woj. mazowieckiego oraz wykorzystanie dziedzictwa kulturowego jako czynnika wpływającego na rozwój gospodarczy i społeczny regionu. „ Czynnikiem utrudniającym zarządzanie środowiskiem kulturowym jest dosyć powszechne traktowanie konieczności ochrony dziedzictwa kulturowego w kategoriach konfliktogennych jako problemu ograniczającego dysponowanie prywatną i publiczną własnością. Dla zrozumienia potrzeby ochrony obiektów zabytkowych i krajobrazu kulturowego konieczne jest upowszechnianie informacji o wartościach zabytkowych obiektów, które stanowiły podstawę objęcia ich ochroną konserwatorską (...) co może skutkować podniesieniem zrozumienia i stopnia społecznej akceptacji dla potrzeb ochrony dziedzictwa kulturowego”.

▪ *Strategia Rozwoju Województwa Mazowieckiego do roku 2020.*

Cel: promocja i zwiększenie atrakcyjności turystycznej i rekreacyjnej regionu w oparciu o jego mocne strony, tj. walory środowiska przyrodniczego i dziedzictwa kulturowego. Cele operacyjne:

a/ zachowanie materialnej i niematerialnej spuścizny historycznej regionu,

- b/ ochrona i kształtowanie krajobrazu kulturowego wsi i miast historycznych,
- c/ utrwalanie zasobów dziedzictwa kulturowego w świadomości mieszkańców,
- d/ promocja walorów kulturowych Mazowsza, z wykorzystaniem nowoczesnych technologii,
- e/ zwiększenie dostępności obiektów zabytkowych poprzez ich wykorzystanie dla funkcji turystycznych, kulturalnych i edukacyjnych.

- ***Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Mazowieckiego***

Celem tego planu w zakresie ochrony i wykorzystania wartości kulturowych jest kształtowanie tożsamości kulturowej Mazowsza. Materialnym i przestrzennym wymiarem tej polityki jest ochrona obszarów o najcenniejszych elementach krajobrazu kulturowego i historycznego.

2.2. Uwarunkowania wewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego w powiecie radomskim.

Niniejszy program został opracowany w relacji do następujących dokumentów, obowiązujących w Powiecie Radomskim:

- ***Strategia Zrównoważonego Rozwoju Powiatu Radomskiego na lata 2008 - 2020r.***

W dokumencie tym czytamy: „Powiat Radomski to obszar (...) zapewniający stałą poprawę jakości życia mieszkańców, chroniący zasoby środowiska przyrodniczego i dziedzictwa kulturowego, wspierający dalszy rozwój funkcji osadniczej, gospodarczej i turystyczno-rekreacyjnej”. W rozdziale poświęconym silnym stronom powiatu wskazuje się na „znaczne walory zabytkowe Powiatu, liczne miejsca pamięci narodowej i obiekty wpisane do rejestru zabytków”. Dokument definiuje główne cele następująco:

- a/ promocja walorów i zasobów Powiatu radomskiego,

- b/ wzrost konkurencyjności gospodarki, zatrudnienia i przedsiębiorczości mieszkańców,
- c/ rozwój usług społecznych oraz tworzenie społeczeństwa obywatelskiego i informacyjnego,
- d/ rewitalizacja obiektów i zespołów zabytkowych oraz lokalnych pomników historii.

- *Miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego i plany odnowy miejscowości, gminne programy opieki nad zabytkami*
- **Zweryfikowane Gminne Ewidencje Zabytków- vide ! Aneks Nr 1 (s.50-75)**
- *Plan ochrony zabytków nieruchomych na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych Powiatu Radomskiego, 2006 r.*

Określa on sposoby i realizacje przedsięwzięć związanych z planowaniem i ochroną zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowej, mające na celu ich uratowanie przed zniszczeniem, uszkodzeniem lub zaginięciem. Jako główne rodzaje zagrożeń wymienia: pożary, akty wandalizmu, wichury i konflikt zbrojny. Właścicielami tych obiektów (kościół, kaplice, cmentarze) są często parafie rzymsko-katolickie oraz urzędy gminne (m.in. zespoły dworsko-parkowe lub ich elementy, kapliczki).

Plan proponuje / zaleca / sposoby zabezpieczenia: umieszczenie znaków rozpoznawczych Konwencji Haskiej, gdy jest to możliwe, na dachach obiektów oraz na ścianach tylnych i frontowych. Wymienia grupę obiektów zabytkowych, wykazanych w niniejszym programie w rozdziale „Zabytki w powiecie radomskim”.

- **Program Ochrony Środowiska Powiatu Radomskiego**
- Załącznik do uchwały Nr 138/XV/2004 Rady Powiatu w Radomiu z dnia 12.01.2004 r.

Elementami wizji rozwoju powiatu radomskiego do roku 2020 są m.in. rozwój turystyki i rekreacji jako istotnego obszaru aktywności powiatu i poszczególnych

gmin wchodzących w jego skład , a także rozwój oferty kulturalnej, i turystyczne wykorzystanie dziedzictwa kulturowego. / W tym poprawa bazy stanowiącej podstawę funkcjonowania lokalnych muzeów i izb gromadzących zbiory, opracowywanie folderów i informatorów turystycznych, podejmowanie działań na rzecz remontów obiektów dziedzictwa kulturowego wpisanych do rejestru zabytków, współpracę przy tworzeniu nowych instytucji kultury, tj. muzeów, izb pamięci, centrów kultury, rozwój masowych imprez kulturalnych/.

♣ Szlaki piesze. Szlak czarny: Stoki - Jedlnia Letnisko, szlak żółty im. Jana

Kochanowskiego: Miodne PKS - Gródek Stary, szlak zielony: Kock - Zwoleń, szlak Czerwony Witaliusza Demczuka: Warka- Lesiów

Szlaki rowerowe. Szlak czerwony: Bartodzieje Uroczysko-Grabina, szlak żółty: Bartodzieje - Jedlanka, szlak żółty: Bartodzieje-Domaniów, szlak czarny: Wsola - Janów, szlak zielony: Lesiów-Sachalin, szlak zielony: Przytyk-Kaptur, szlak zielony: Radom-Uroczysko Huta, Szlak żółty: Zameczek-Przytyk, Szlak czarny: Przytyk-Żmijków, szlak czarny: Jaszowice - skrzyżowanie ze szlakiem zielonym Przytyk-Kaptur, szlak czarny: Piec - Bródnow, szlak niebieski: Domaniów-Mniszek,

♣ Szlaki rowerowe Związku Gmin Iłżanka: Szlak czarny Ostrownica - Kazanów, szlak czarny: Pakosław - Gaworzyna, szlak zielony: Kroczków-Ciepielów, szlak czerwony: Chotcza Górna- Osiny, szlak czarny: Wólka Gonciarska-Antoniów, szlak czarny: Jedlanka - Małomierzyce, szlak czarny: Iłża-Kotlarka, szlak czarny: Sereczice - Kania Górna, szlak niebieski: Siekierka -Trębowiec, szlak żółty: Łaziska-Jasieniec Iłżecki, szlak zielony: Osiny-Iłża.

♣ Szlaki rowerowe Kozińskiego Parku Krajobrazowego:

Szlak czerwony: Bartodzieje-Czarnolas, szlak zielony: Brzóza-Zwoleń, szlak czarny: Jedlnia Letnisko-Radom lotnisko, szlak żółty: Lesiów - Czarnolas, szlak niebieski: Świerże-Zwoleń, szlak czarny: rezerwat Ciszek - Stoki, szlak czarny: Pionki-„Leśniczówka”, szlak zielony: Jedlnia Letnisko-Jedlnia Letnisko /Gościniec Królewski/.

Dzięki połączeniom sieci szlaków: Związku Gmin Radomka, Związku Gmin Iłzanka i Puszczy Kozienickiej, powstała makroregionalna sieć szlaków rowerowych. (Łącznie ponad 600 km).

3. Charakterystyka powiatu radomskiego:

3.1. Zarys uwarunkowań geograficznych

Powiat radomski położony jest w strefie recesji lądolodu środkowopolskiego rozciągającego się od podnóża Gór Świętokrzyskim (Notabene, z wieży zamku iłżeckiego widać Święty Krzyż), usytuowany na pograniczu Małopolski i Mazowsza, w południowej części województwa mazowieckiego. Obejmuje obszar 1530 km² granicząc z powiatami: białobrzeskim, szydłowieckim, przysuskim, kozienickim, zwoleńskim, lipskim i starachowickim. W jego skład wchodzi trzynaście jednostek administracyjnych - gminy wiejskie: Gózd, Jastrzębia, Jedlińsk, Jedlnia letnisko, Kowala, Pionki, Przytyk, Wierzbica, Wolanów, Zakrzew; gminy miejsko-wiejskie: Iłża i Skaryszew oraz gmina miejska- Pionki. Liczba ludności powiatu wynosi ponad 150 tysięcy osób. Jednym z atutów powiatu jest jego korzystne położenie geograficzne, w tym przebiegające przez jego obszar trzy drogi krajowe(7,9,12), łączące północ Polski z południem / Warszawa-Radom - Kielce - Kraków/ i zachód ze wschodem / Lublin - Radom - Tomaszów Mazowiecki - Łódź/. Siedzibą władz powiatu jest Radom, największe po Warszawie miasto w województwie, liczące około 220 tysięcy mieszkańców.

Na terenie powiatu ustanowiono cztery obszary sieci europejskiej Natura 2000- Specjalne Obszary Ochrony: Pakosław, Puszcza Kozienicka, Uroczyńska Lasów Starachowickich (część kompleksu Leśnego na Przedgórzu Iłżeckim), oraz Obszar Krajobrazu Chronionego Iłża - Makowiec (gminy Iłża, Skaryszew, Wierzbica i Kowala). Teren powiatu radomskiego leży w zlewniach rzek: Radomki - największej rzeki powiatu, Iłzanki i Zagożdżonki, wraz z ich dopływami. Łączna długość rzek, kanałów i potoków wynosi 366 km. Powierzchnia lustra wody

114 jezior, zbiorników retencyjnych, stawów wynosi 668 ha. Największą atrakcję turystyczną dla Radomia, powiatu radomskiego, czy gości regionów sąsiadujących jest sztuczny zbiornik wodny w Domaniowie o pow. 500 ha, na granicy powiatu radomskiego i przysuskiego, jeden z największych na Mazowszu, wokół którego rozwija się działalność agroturystyczna. Co roku odbywa się tam Rowerowy Zjazd Gwieździsty, którego organizatorem jest między innymi prężnie działający Związek Gmin „Radomka”, zrzeszający sześć gmin położonych w dorzeczu Radomki. Szczególne walory posiada, oddany do użytku w 2015 r. zbiornik retencyjny, mający służyć także celom rekreacyjnym, w Jagodnem, na rzece Wiązownicy, o pow. 34,6 ha. Ponadto bazę turystyczną stanowią zalewy w Siczkach, Iłży i Pionkach.

Szczególna uwaga należy się Kozienickiemu Parkowi Krajobrazowemu im. prof. Ryszarda Zaręby, zajmującemu największy areał w gminach: Pionki, Jastrzębia i Jedlnia letnisko. Najcenniejsze ekosystemy leśne, często z ponad 200 letnimi drzewostanami (263 pomniki przyrody) chronione są w 15 rezerwatach tj.: „Brzeźniczka”, „Ciszek”, „Jedlnia”, „Guść”, „Krępiec”, „Leniwa”, „Ługi Helenowskie”, „Miodne”, „Okólny Ług”, „Pionki”, „Ponty”, „Ponty Dęby”, „Zagożdżon”, „Załamanek” oraz „Źródło Królewskie”. Edukacji ekologicznej umożliwiają: Izba Dydaktyczno - Muzealna Puszczy Kozienickiej w Augustowie, ścieżki dydaktyczne oraz rozbudowana sieć miejsc wypoczynku i szlaków dla turystów pieszych i zmotoryzowanych. Szlaki turystyczne są bowiem szczególnie istotnym warunkiem ochrony i promocji zabytków.

Także okolice Iłży to interesujące obszary leśne. Znajduje się tam pozostałość dawnej Puszczy Iłżeckiej, położonej na Podgórzu Iłżeckim, łącząc się częściowo z lasami Puszczy Świętokrzyskiej. Szczególnie piękny jest fragment, przez który przepływa Iłżanka.

Te, i inne walory przyrodnicze prezentuje, oddana właśnie do druku, publikacja pt. " *Przyroda powiatu radomskiego*", bogato ilustrowana zdjęciami znanych lokalnych fotografików, powstała z inicjatywy Starostwa Powiatowego w Radomiu.

3.2. Zarys uwarunkowań historycznych.

Po pojęciem powiatu radomskiego rozumiemy przede wszystkim obszar w dzisiejszych granicach południowej części województwa mazowieckiego, z odniesieniami historycznymi.

Najstarsza fala osadników napłynęła tu głównie z Mazowsza, przybywali też osadnicy z Małopolski.

W średniowieczu, od XII do pocz. XIV w. obszar Ziemi Radomskiej jako terytorium położone na południe od Pilicy, podzielony był na kasztelanie. Pojęcie Ziemi Radomskiej należy zapewne utożsamiać z pojęciem XIV i XV wiecznego „districtu”, czyli powiatu. Podkreślić wszakże trzeba, iż terminem „ziemia” określano także województwo, co wprowadziło sporo terminologicznego zamieszania. Kiedy na przełomie XIV i XV w. nastąpił podział Polski na powiaty województwo sandomierskie zostało podzielone na trzy dystrykty: sandomierski, chęciński i radomski. Powiat radomski stanowiła północna część województwa sandomierskiego. Granice powiatu, przynależnego do Małopolski, pokrywały się od strony wschodniej i północnej z granicami tegoż województwa. Od zachodu dotykały powiatu opoczyńskiego, a od południowej- sandomierskiego. Od 2 poł. XVI w. granica przebiegała dolnym biegiem rzeki Radomierzy w stronę Nowego Miasta, gdzie łączyła się z rz. Pilicą. Następnie, u ujścia rzeki Drzewiczki do Pilicy, w kierunku południowo-wschodnim, dochodząc aż do rzeki Kamiennej, gdzie zbiegały się granice powiatów: radomskiego, opoczyńskiego i sandomierskiego. W kierunku wschodnim, dochodziła do starorzecza Wisły, powyżej ujścia Kamiennej, a dalej zaczynała się granica z województwem lubelskim, przebiegająca wzdłuż Wisły. (Do końca XVI w. do powiatu radomskiego należała Ziemia Stężycka, położona w widłach Wisły i Wieprzu). Powiat radomski był drugim co do wielkości powiatem woj. sandomierskiego i liczył sobie w 2 poł. XVI w. 5 241 km² (75 tys. ludności), był

więc terytorialnie niemal trzykrotnie większy od obecnego. Większość powiatu należała do diecezji krakowskiej, a część do archidiecezji gnieźnieńskiej.

W 2 poł. XVI w. w powiecie radomskim były 22 miasta: Radom, Szydłowiec, Skrzynno, Solec, Sienno, Skaryszew, Przytyk, Nieznamierowice, Wierzbica, Lwów, Jedlińsk, Sieciechów, Zwoleń, Ryczywół, Kozienice, Iłża, Jastrząb, Janowiec, Ciepiałów, Kazanów, Lipsko i Odechów. W XVII w. lokowano: Grabowiec, Wierzbnik, Gniewoszów, a w XVIII w. Przysuchę, Granicę, Wolanów i Zyguntów. Już w XI i XII w. rozwijało się osadnictwo tych terenów, początkowo na obrzeżach Puszczy Jedleńskiej, gdzie rozlokowały się rycerskie rody: Toporczyków

(okolice Sieciechowa), Awdańców (okolice Radomia, Iłży, Sieciechowa), Odrowążów (okolice Szydłowca, Chlewisk), Łabędziów (okolice Skrzynna), Rawiczów (nad Drzewiczką) i inne. Od wschodu znajdowały się dobra opactwa sieciechowskiego, od południa- biskupów krakowskich, a od zachodu - arcybiskupów gnieźnieńskich i biskupów poznańskich.

W 1795 r. tereny powiatu radomskiego dostały się we władanie zaborców austriackich i włączone do Galicji Zachodniej (do 1809 r.). W następstwie tego nastąpiła likwidacja powiatów i utworzenie cyrkułów, w tym cyrkułu radomskiego. W 1807 Radom został stolicą departamentu radomskiego, w skład którego weszło 10 powiatów, w tym radomski. Zamknięty był on rzekami- na południu korytem Iłżanki i na północy Pilicy. Od wschodu graniczył z powiatem kozienickim, a od zachodu i pd- zachodu z powiatami- opoczyńskim i szydłowieckim. Pod koniec 1809 r. powiat radomski został przyłączony do Księstwa Warszawskiego. Podział administracyjny w 1809 r. dokonał poważnych zmian na obszarze byłego XVIII wiecznego powiatu radomskiego. Powstały cztery nowe powiaty: radomski, kozienicki, solecki i szydłowiecki. Do powiatu szydłowieckiego odłączono z byłego powiatu radomskiego obszar nadgraniczny między górną Radomką i górną Kamienną. Na obszarze dawnego powiatu mieściły się w pełnych granicach: powiat radomski, kozienicki i solecki. W 1816 r. w wyniku kolejnego podziału

administracyjnego kraju powstało m.in. województwo sandomierskie z siedzibą władz wojewódzkich w Radomiu. Województwo to podzielone zostało na cztery obwody, te zaś na dziewięć powiatów. Obwód radomski dzielił się na dwa powiaty: radomski i kozienicki. W 1837 r. ukazem carskim województwa przemianowano na gubernie. W 1845 roku w miejsce guberni kieleckiej i sandomierskiej utworzono gubernię radomską z powiatami: kieleckim, miechowskim, olkuskim, opatowskim, opoczyńskim, radomskim, sandomierskim i stopnickim. Granice ówczesnego powiatu radomskiego biegły: na północy wzdłuż Pilicy, na wschodzie wzdłuż Wisły, na południu opierały się odcinkami o rzekę Iłżankę i na zachodzie łączyły się powiatem opoczyńskim. W 1867 roku gubernię radomską podzielono na: radomską i kielecką. W pierwszej z nich wyodrębnione zostały powiaty: radomski, iłżecki, konecki, kozienicki, opatowski, opoczyński i sandomierski. Do powiatu radomskiego zajmującego obszar 35,5 mil² weszło 21 zbiorowych gmin wiejskich i miast. W latach 1914- 1918 władze okupacyjne z zagarniętych ziem (też guberni radomskiej) utworzyły tzw. Generał - Gubernatorstwo. Po odzyskaniu niepodległości w 1918 roku Radom i ziemia radomska weszły w skład województwa kieleckiego, a w latach 1975 - 1998 przynależały do województwa radomskiego.

4. Zabytki w powiecie radomskim

Są wśród nich głównie obiekty archeologiczne, architektury i budownictwa, techniki, parki dworskie, cmentarze, zabytki sztuki i rzemiosła artystycznego. Przywołajmy tu, z trudnym do uniknięcia subiektywizmem, ich charakterystyczne przykłady.

► Listę chronologicznie otwiera zabytek prehistorycznego górnictwa na ziemiach polskich - **kopalnia jurajskiego krzemienia „czekoladowego” w Wierzbicy**, na skraju Pogórza Iłżeckiego. Należy ona do największych prehistorycznych kopalń krzemienia w Europie Środkowej, będąc, obok Krzemionek Opatowskich, drugim co do ważności stanowiskiem tego rodzaju w Polsce. Wierzbickie zabytki krzemienne datowane są na około 5000-1600 lat p.n.e., chociaż eksploatacja kopalni

zaczęła się prawdopodobnie już w okresie paleolitu (10 000 lat p.n.e.). Wpisuje się ona w kontekst dziejów Europy związanych z rozwojem rolnictwa i trzebieżą lasów, do czego potrzebne były odpowiednie narzędzia. W pobliskiej miejscowości **Łączany ludność kultury przeworskiej, okresu wpływów rzymskich (II w. p.n.e - do 450 r.n.e)**, pozostawiła **cmentarz** stanowiący być może część osady wojskowej. Odkryto tam wiele grobów popielnicowych, z przedmiotami z II - III w. n.e., w tym dwa szczególnie bogate. W pierwszym z nich znaleziono złoty wisior, najprawdopodobniej powstały w kręgu kultury rzymskiej, w drugim - tzw. książęcym - zachowały się fragmenty bogatego wyposażenia rycerza m.in. miecz i urna z namalowanym rycerzem na koniu. Przedmioty te, prezentowane na co dzień w Muzeum Regionalnym w Iłży, wystawiane były w niemieckim mieście Bewern.

► Średniowiecze reprezentowane jest przede wszystkim unikatowym dla tego obszaru przykładem architektury obronno-rezydencjonalnej - **gotyckim zamkiem biskupów krakowskich w Iłży**, goszczącym m.in. monarchów. Budowę tego kamiennego obiektu, pierwszego tego typu w regionie, rozpoczął bp Jan Grot w I poł. XIV w. Jego rozbudowę i modernizację prowadzili kolejni biskupi nadając zamkowi w XVI w. charakter renesansowej rezydencji. W 1655 r. zamek został zdobyty i mocno zniszczony przez Szwedów. Ostatni prywatny właściciel tego obiektu książę Tadeusz Lubomirski przekazał go Towarzystwu Opieki nad Zabytkami Przeszłości. Na przeszkodzie planowanej odbudowy stanęły kolejne wojny światowe. W 1998 r. została odrestaurowana i oddana do użytku baszta - malowniczy symbol Iłży. W ostatnich zaś latach mają miejsce dalsze prace rekonstrukcyjne i archeologiczne, (pod kierunkiem naukowców łódzkich), w ramach szerszego projektu rewaloryzacji tego obiektu, zainicjowanego przez miasto. W ostatnich latach zamkowe wzgórze ożywa jednym z najciekawszych w Polsce turniejów rycerskich. Niezwykłym duchem epatuje również **późnośredniowieczny gródek rycerski Mikołaja Powały w Taczowie**, gm. Zakrzew, którego był on dziedzicem w XV w., powstały zapewne na przełomie XIII i XIV w. Powała to wybitna postać swej epoki, uwieczniona przez Henryka Sienkiewicza w „Krzyżakach”, jeden z czołowych europejskich rycerzy, uczestnik bitwy pod

Grunwaldem i turniejów rycerskich. W 2010 r. w Taczowie odsłonięto pomnik „Spotkanie u Powały”, przypominający naradę, która mogła mieć miejsce w Taczowie przed bitwą grunwaldzką, a przedstawiający m.in. Powalę i króla Jagiełłę. powstaje, w obrębie gródka Powały z Taczowa. Jak już wspomniano powstaje tam, będące już w fazie zaawansowanej, unikatowe Muzeum Etosu Rycerskiego i Park Historyczny - Rycerze Bogurodzicy.

Inne zabytki o szczególnych walorach to obiekty sakralne. Średniowieczną genezę ma **kościół p.w. św. Jakuba w Skaryszewie**. Usytuowany w obrębie grodziska powstał z fundacji komesa Radosława Odrowąża. W 2 poł. XII w. nadał on Skaryszew zakonowi Rycerskiemu Grobu Bożego w Jerozolimie (Bożogrobcom). Obecny barokowy kościół został wystawiony z fundacji tegoż Zakonu w latach 1691-1701, przez murarzy z Węgier. (Godło Bożogrobców- podwójny tzw. patriarchalny krzyż stanowi podstawowy element dzisiejszego herbu Skaryszewa). Kościół posiada barokowe wyposażenie, w tym stalle wykonane przez Jacka Hankisza z Radomia , zaopatrzone w obrazy. Niezwykle są tam też obrazy religijne z XVII i XVIII w. pochodzące ze szkół flamandzkiej, niemieckiej, ruskiej i północnowłoskiej. Z czasów późnego średniowiecza pochodzi **kościół w Odechowie**, w gminie Skaryszew. W latach 1459-1460 gotycką świątynię murowaną p.w. Zwiastowania Najświętszej Marii Panny ufundował tam ks. Jan Długosz, kronikarz królewski. Jeden z jej zabytków - kamienny ołtarzyk - ks. Izabela Czartoryska przeniosła do Domu Gotyckiego w Puławach. Gotycki kościół, po przebudowie autorstwa arch. Z. Słomińskiego, stanowi obecnie transept neogotyckiej świątyni. W ołtarzu głównym znajduje się obraz Zwiastowania Matki Boskiej, pędzla zapewne Anny Bacciarelli, córki słynnego Marcelego. Przy kościele zlokalizowana jest unikatowa, gdyż zaadaptowana ze **średniowiecznej baszty murów miejskich, dzwonnica**.

► Z czasów nowożytnych wyróżnia się jedyny w regionie, późnorenesansowy **kościół parafialny w Iłży p.w. Wniebowzięcia Najświętszej Marii Panny**, gruntownie przebudowany w XVII w., z wykorzystaniem murów gotyckich. Długosz pisał , że kościół istniał tam już w XII w., chociaż źródłowe wzmianki o nim pochodzą z 1326 r. Ma on interesujące wnętrze, z głównym wczesnobarokowym

ołtarzem, z obrazem Wniebowzięcia NMP, polichromiami m.in. o charakterze późnoromańsko-gotyckim i sklepiennymi stiukami. Dwa ołtarze barokowe – św. Józefa i Matki Boskiej Bolesnej pochodzą z kaplicy na Wawelu. Odkryciem bogatej dekoracji renesansowej zakończyły się prace konserwatorskie stall w prezbiterium, fundowanych przez biskupa Marcina Szyszkowskiego. Tenże dobudował renesansową kaplicę grobową Św. Krzyża rodziny Szyszkowskich. Wyposażenie prezbiterium kościoła jest jednym z nielicznych zabytków sztuki nowożytnej w Polsce pochodzących z czasów sprzed „potopu szwedzkiego”. (Dodajmy, iż na starej plebanii znajduje się interesująca kolekcja sakralnych zabytków ruchomych). Inny obiekt to barokowy **kościół p.w. Matki Boskiej i św. Stanisława Bpa w Jedlińsku** (wcześniej późnorenesansowy). Wzniesiony w 1645 r. przez Stanisława Witowskiego, kasztelana sandomierskiego, wnuka poety Jana Kochanowskiego. Po zniszczeniach szwedzkich świątynię odbudował Aleksander Załuski, dziedzic Jedlińska. W poł. XVIII w. obiekt został odrestaurowany i przebudowany w stylu barokowym, zapewne według projektu architekta królewskiego Jakuba Fontany. Znajdujący się tam dzwon „Zygmunt” odlano w renomowanej gdańskiej ludwisarni Gerharda Benningha. W 1758 r. bp Andrzej Załuski ofiarował świątyni m.in. obraz „Powołanie Świętych Apostołów Piotra i Pawła”, namalowany w Rzymie przez Tadeusza Kuntze-Konicza. W 1794 r. Tadeusz Kościuszko przyjął „dla ratowania ojczyzny” srebra tego kościoła.

Cenny walor polskiego krajobrazu kulturowego stanowią kościoły drewniane, dziś już nieliczne, a przez to szczególnie cenne. Niektóre od rozebrania i unicestwienia uratowało przeniesienie w inne miejsca, ze względu na ich zły stan zachowania, i budowę mających ich zastąpić murowanych świątyń. W latach 80-tych XX w. do Muzeum Wsi Radomskiej w Radomiu został przeniesiony barokowy XVIII wieczny **kościół z Wolanowa**, z cennymi polichromiami, które poddano renowacji. Być może jego fundatorem był Ignacy Jankowski, pułkownik wielki koronny, dziedzic Wolanowa. W **Bardzicach, w gm. Kowala znajduje się modrzewiowy barokowy obiekt p.w. Świętego Andrzeja Boboli i Św. Trójcy**, fundacji Pawła Boskiego, podkomorzego czerskiego, przeniesiony tam w latach 1955-56 z Białobrzegów. Wraz dzwonnica, drewnianymi kapliczkami i stacjami drogi

krzyżowej jest to wyjątkowy zespół sakralny. Tak się też stało w przypadku kościoła ze Wsoli, gm. Jedlińsk, przeniesionego w 1930 r. do Bodzechowa, koło Ostrowca Świętokrzyskiego.

► Niezwykle interesującą grupę zabytków stanowią także obiekty późniejsze. Wśród nich wyróżniają się **dwory, głównie XIX wieczne**, w czasach zaborów ośrodki kultury i ostoja patriotyzmu. (**Bartdzieje, Dąbrówka Nagórna, Gzowice-Folwark, Jedlnia - Poświętne, Jeżowa Wola, Klwaty, Krzyżanowice, Maków, Milejowice, Oblas, Piastów, Prędocin, Starosiedlice, Strzałków, Wrzeszczów, Wsola, Zameczek**). Wyrażają one zasadnicze kierunki architektury polskiej z okresu od schyłku XVIII w. do pocz. XX w. (klasycyzm, historyzm, eklektyzm, „styl dworski”) i związane są z dziejami wielu znanych rodzin. Wyróżnia się wśród nich dwór we Wsoli, związany z rodziną Gombrowiczów, w tym słynnym pisarzem Witoldem. Obiekt ten został wzniesiony w 1914 r. przez F. Wilińskiego z Łodzi, według projektu architekta fińskiego A. Furuahjelma. Obiekt wykazuje cechy klasycystyczne, z elementami secesji. Jest to trzykondygnacyjny budynek, z gankiem, z tympanonem i rzeźbami lwów. Kolejny wyróżniający się obiekt usytuowany w Krzyżanowicach wznosił Roch Romer - starosta radomski. W pierwotnej formie był to zapewne dwór drewniany z *dwoma przymurowanymi narożnikami*. Obiekt murowany, zachowany do dziś, choć przebudowany, powstał na pozostałościach, lub miejscu tego starszego (alkierzowego?). Z kolei dwór w Piastowie stanowi główny element założenia, powstałego zapewne w 2 poł. XVIII w., prawdopodobnie na późnośredniowiecznych pozostałościach, z inicjatywy Feliksa Sołtyka, starosty zwinogrodzkiego. Około 1830 r., i później, został gruntownie przebudowany w stylu klasycystycznym, co spowodowało znaczne zatarcie jego cech stylowych. (Od 1877 r. w rękach Grobickich). Inny, klasycystyczny, obiekt usytuowany jest w Zameczku (dawny Ostrów), gm. Przytyk. Fundatorem pierwszego, średniowiecznego, obronnego dworu był w poł. XV w. prawdopodobnie Jan Podlódowski. Od 1876 r. Zameczek należał do hr. Lubienieckich. Obecny dwór, wzniesiony zapewne w 1861 r., związany jest przypuszczalnie z nazwiskiem Franciszka M. Lanciego, znanego architekta pochodzenia włoskiego. Parterowy obiekt, z czterokolumnowym portykiem jońskim,

usytuowany na osi założenia parkowego, przeszedł rewaloryzację i służy dziś celom gastronomicznym. W Bartodziejach zaś zachował się, choć zrujnowany, dwór wzniesiony zapewne na przełomie XVIII i XIX w., w stylu klasycystycznym, który w wyniku późniejszych przekształceń stał się eklektyczny, z portykiem czterokolumnowym i wieżą. W 1911 r. majątek odziedziczył Bolesław Janowski h. Jastrzębiec. Bywał tutaj m.in. pisarz Witold Gombrowicz. Podczas 2 wojny światowej dwór służył niemieckim oficerom za dom wypoczynkowy oraz za szpital polowy. Obok dworu znajduje się zabytkowy park krajobrazowy, opadający w kierunku stawu i rzeki Radomki, z egzotycznym drzewami i pomnikami przyrody. Obecnie w rękach prywatnych, przygotowywany do rewaloryzacji.

► Architektura XX wieczna: Wymienić tu należy neorenesansową świątynię, w Jedlni Poświętne, projektu arch. Stefana Szyllera, z przełomu XIX i XX w. Zastąpiła ona obiekt wystawiony przez Stanisława Augusta Poniatowskiego, proj. Jana K. Fontany, architekta królewskiego. Plany uzupełniające sporządził Jakub Kubicki. (Pierwszy, modrzewiowy kościół fundował Władysław Jagiełło). Następnie eklektyczny kościół p.w. Wniebowzięcia N.P. Marii w Cerekwi, gm. Zakrzew, z lat 1929-36, proj. Stefana Szyllera, z malarskim wystrojem Jana H. Rosena, oraz neobarokowy kościół p.w. św. Barbary w Pionkach, z lat 1928-1933, projektu tego samego architekta.

Unikatową architekturę reprezentują pałacyki- wille w Pionkach, z lat 20.XX w., szczególnie: przy ul. Radomskiej 7 (ob. Biblioteka Pedagogiczna) i ul. Spokojnej 3 (ob. siedziba ZUS), arch. Eugeniusza Czyża. Ponadto dzieło tego samego architekta - budynek Kasyna Urzędniczego (ob. Centrum Aktywności Lokalnej) - nawiązujący do tradycji palladiańskich w architekturze klasycznej. W budynku tym śpiewali m.in.: Mieczysław Fogg i Hanka Ordonówna.

► Unikatowy zespół tworzy w Jedlni Letnisko architektura drewniana wiejsko-letniskowa, willowa (z cechami stylów: zakopiańskiego, ŚwideraMajera, szwajcarskiego) z bogactwem form i detalu, z 1 poł. XX w., w miejscowości powstałej w związku z mikroklimatem i pięknem miejscowości wkomponowanej

w bogatą zielenią w sąsiedztwie zalewu i Puszczy Kozienickiej. Obiekty te wymagają szczególnej troski i pieczy konserwatorskiej.

► Wśród innych obiektów wyróżnia się swym charakterem granitowe **Mauzoleum Legionistów Polskich z batalionów Józefa Piłsudskiego, poległych pod Laskami - Anielinem** w dniach 22-26 października 1914 r., walczących u boku armii austriackiej, w bitwie z Rosjanami. (Przedstawił ją art. malarz Jerzy Kossak, na obrazie znajdującym się w zbiorach Muzeum Historycznego Miasta Krakowa). Poświęcenie mauzoleum odbyło się w 1933 r. Ponadto – pomnik poświęcony poległym w 1915 r. pod Pakosławiem Legionistom Puławskim, wystawiony w obrębie założenia dworskiego w Pakosławiu, projektu art. rzeźbiarza Piotra Milewskiego, żołnierza Legionu Puławskiego. Jego fundatorką była Janina Smoleńska, dziedziczka tegoż majątku.

► Niezwykle interesującą i charakterystyczną dla polskiego krajobrazu grupę obiektów stanowią **figury i kapliczki** jak: renesansowa kapliczka z 1604 r. w Mniszku, barokowa kapliczka z herbami Prus i Nałęcz, w **Gzowicach** fundowana w 1649 r. przez Tomasza Zawiszę Kroczyńskiego, sędziego grodzkiego radomskiego, (uczestnika odsieczy wiedeńskiej), XVIII wieczne barokowe figury „Piety” i św. Floriana w **Krzyżanowicach**, i św. Jana Nepomucena w **Jarosławicach**.

Uwaga ! Pełne wykazy obiektów historycznych, w tym obiekty nie wpisane do rejestru zabytków, a zdaniem władarzy gmin zasługujące na ochronę i stosowne wykorzystanie, znajdują się w Gminnych Programach Opieki Nad Zabytkami.

▼ **Stan zachowania zabytków powiatu radomskiego** jest zróżnicowany. Stosunkowo najlepiej sytuacja wygląda w przypadku architektury i budownictwa sakralnego, kapliczek, figur i dzieł sztuki związanych z tymi obiektami. Na renowację natomiast czeka wiele historycznych pomników nagrobnych, a nawet całych cmentarzy (np. rzymskokatolicki cmentarz „stary” w Poświętnem gm. Jedlnia Letnisko). Zagrożonych jest wiele obiektów architektury, szczególnie drewnianej-mieszkaniowej i gospodarczej. Jedną z najważniejszych przyczyn tego stanu rzeczy jest zapisana m.in. w Gminnym Programie Opieki nad Zabytkami dla gminy Gózd:

„ Potrzeba nowości i nowoczesności jest podstawowym zagrożeniem dla tradycyjnego krajobrazu oraz utrzymania lokalnego charakteru miejscowej architektury i budownictwa . Źle pojmowana modernizacja prowadzi do likwidacji detali architektonicznych (...) Wiele z zabytkowych obiektów jest niewłaściwie użytkowanych, rozbudowywanych i nadbudowywanych, co powoduje zniekształcanie formy architektonicznej. Powszechna i trudna do opanowania dewastacja krajobrazu kulturowego dotyczy również niskonakładowych inwestycji”. Nienajlepsza, często dramatycznie, jest sytuacja obiektów dworskich (np. w Bartodziejach, Suskowioli, Jedlni Poświętne, Gzowicach-Folwarku, Milejowicach). Zdarza się, że niektóre znikają zupełnie z krajobrazu, jak nie tak dawno w Kosowie i Bierwcach Szlacheckich. Podobnie rzecz się ma w przypadku związanych z tymi obiektami parków. Faktem pozytywnym jest objęcie ostatnio niektórych dworów prawną ochroną poprzez wpis do rejestru zabytków (Milejowice, Prędocin). Być może, w tym, jak i kilku innych przypadkach (m.in.. cmentarzy), przyczyniło się do tego wspomniane sympozjum, poświęcone zabytkom powiatu, które Starostwo Powiatowe w Radomiu, przy merytorycznym udziale Urzędu Ochrony Zabytków w Radomiu, zorganizowało w dawnym dworze makowskim.

Zniknęły z krajobrazu tak charakterystyczne i cenne obiekty jak młyny wodne, po których , z nielicznymi wyjątkami, pozostały relikty, oraz wiatraki. Niektóre z tych drugich uratowano, przenosząc je do Muzeum Wsi Radomskiej: z Kajetanowa, Dąbrowy Jastrzębskiej i Wierzbicy. Tam też zrekonstruowano XIX wieczną zagrodę charakterystyczną dla Ziemi Radomskiej, z budynków pochodzących z gminy Jastrzębia.

W przypadku zabytków archeologicznych główne zagrożenia związane są z uprawą pól, oraz procesami inwestycyjnymi i pozyskiwaniem gruntów pod inwestycje mieszkaniowe i przemysłowe.

W związku z powyższym niezbędne są odpowiedzialne i różnorodne działania ze strony właścicieli zabytkowych obiektów, urzędów i organizacji społecznych. W tym ostatnim aspekcie pozytywnym i znamienym przykładem jest Towarzystwo Przyjaciół Ziemi Iłżeckiej, które do swojego statutu wprowadziło następujący zapis:

„Organizowanie kwest i zbiorów publicznych na odnowę zabytków oraz inne ważne cele społeczne”. Natomiast Stowarzyszenie na Rzecz Rozwoju Wsi Bartodzieje wydało interesującą publikację pt. „ Miejsca pamięci narodowej”, sfinansowaną przez Gminę Jastrzębia.

Ważne znaczenie dla ochrony lokalnego dziedzictwa kulturowego mają muzea. Wśród nich prym wiedzie gminne Muzeum Regionalne w Iłży, otwarte pod nazwą Muzeum Ziemi Iłżeckiej w 1971 r., z inicjatywy grupy iłżeckich regionalistów. Mieści się ono w XVIII wiecznym budynku dawnego przytułku dla ubogich - ufundowanym przez bpa Andrzeja Załuskiego. W muzeum prezentowane są następujące wystawy stałe:

- "Dzieje miasta i regionu", ukazująca historię ziemi iłżeckiej od IX wieku po okres II wojny światowej,
- "Ledwo gliniany nam dziś został...Ceramika z Iłży i okolic", dokumentująca historię tutejszego garncarstwa oraz cechu, działającego do 1937 roku.
- "Przywrócić Iłży blask", zaaranżowana na barokową komnatę i poświęcona władającym Iłżą biskupom, m.in. Janowi Grotowi, Zbigniewowi Oleśnickiemu, Marcinowi Szyszkowskiemu, Andrzejowi Załuskiemu oraz Kajetanowi Sołtykowi.

Ponadto pracownicy muzeum oprowadzają po ruinach iłżeckiego zamku.

Inne placówki - to szkolne muzea regionalne (w PSP i Gimnazjach), założone w Wierzbicy i Zakrzewie. Pierwsze z nich powstało w latach 2004 - 5. Młodzież pięknie zadeklarowała „ Ślubujemy, iż z całych sił będziemy się starać, by zgromadzone przez nas skarby dziedzictwa kulturowego od zniszczenia i zapomnienia zachować”. Drugie zaś powstało „ aby ocalić o zapomnienia historię życia codziennego w okolicach Zakrzewa. Muzeum przekazuje klimat dawnych lat, pozwala mieszkańcom identyfikować się z ich małą ojczyzną”. Obie te placówki pozyskują głównie eksponaty etnograficzne. Z kolei w Dąbrówce Podlężnej z inicjatywy władz gminy i Ochotniczej Straży Pożarnej powstało unikatowe Muzeum Pożarnictwa, z m.in. zabytkowymi wozami strażackimi i wieżą widokową na dolinę Radomki

4.1. Zabytki wpisane do rejestru Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków:

Wszelkie działania projektowe, remontowe i inwestycyjne związane z tymi obiektami wymagają uzgodnienia i pozwolenia Mazowieckiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków.

4.1.1. Zabytki nieruchome

Zgodnie z ustawą o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami zabytki nieruchome stanowią w szczególności: 1.krajobrazy kulturowe, 2.układy urbanistyczne, ruralistyczne i zespoły budowlane, 3. dzieła architektury i budownictwa, 4. dzieła budownictwa obronnego, 5. obiekty techniki (zakłady przemysłowe, 6. cmentarze, 7. parki, ogrody i inne formy zaprojektowanej zieleni, 8. miejsca upamiętniające wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji.

W tej grupie zabytków powiatu radomskiego znajdują się głównie obiekty architektury sakralnej, dworskiej, cmentarze i parki dworskie. Gminne programy wykazują ponadto stosunkowo dużo drewnianych domów oraz obiektów gospodarskich.

Wykaz obiektów zabytkowych wpisanych do rejestru zabytków nieruchomych A:

Gmina Gózd

Klwatka

- kaplica, 2 poł. XVIII, nr rej.: 869 z 01.12.1959

Gmina Iłża

Iłża

- śródmieście Iłży, nr rej.: 323 z 3.12.1956 oraz 157/A z 23.06.1967

- zespół kościoła par. p.w. Wniebowzięcia NMP, XVII w., nr rej.: 53 z 21.10.1947, 155 z 23.06.1967 oraz 68/A/81 z 05.03.1981:

- kościół, dzwonnica, zabudowania par., ogrodzenie z bramą, kaplica, kaplica

Szyszkowskich, nr rej.: 180 z 11.10.1967 oraz 70/A/81 z 05.03.1981

- zespół szpitalny św. Ducha, ul. Podzamcze, XV, XVII, XIX, XX w.:
- kościół, nr rej.: 55 z 27.10.1947, 178 z 11.02.1967 oraz 69/A/81 z 05.03.1981
- szpital (muzeum), 1754, nr rej.: 55 z 27.10.1947, 179 z 8.05.1972 oraz 216/A/83 z 06.06.1983, cmentarz, nr rej.: 521/A/92 z 06.04.1992
- cmentarz, ul. Staromiejska, 1820, nr rej.: 520/A/92 z 06.04.1992
- kościół fil. cmentarny p.w. MB Śnieżnej, nr rej.: 56 z 27.10.1947
- cmentarz „stary”, ul. Radomska, XIX-XX, nr rej.: 522/A/92 z 06.04.1992
- ruiny zamku, nr rej.: 23 z 24.03.1947, 156 z 23.06.1967 oraz 96/A z 18.03.1981
- zespół pieców „wapienników”, ul. Błazińska 100, po 1920, nr rej.: 23/A z 18.03.1980: piec szybowy, piec typu „Hoffman”, piec garncarski, ul. Wójtowska 63, nr rej.: 144/A z 10.02.1966 oraz 345/A z 21.10.1986
- Starachowicka Kolej Dojazdowa, XIX-XX, nr rej.: 543/A/95 z 27.01.1995: linia kolejki, budynek stacyjny w Iłży

Iłża - Kotlarka

- kaplica cmentarna św. Franciszka, 1 poł. XIX, nr rej.: 823 z 28.01.1959, 645 z 14.01.1972 oraz 71/A/82 z 05.03.1981

Chwałowice

- zagroda, 1 poł. XIX, nr rej.: 113/A z 26.06.1981:
- w rejestrze pozostały:* - piwnica, studnia

Krzyżanowice

- kościół par. p.w. Wszystkich Świętych, 1936, nr rej.: 385/A z 15.05.1988
- dzwonnica, XVIII w., nr rej.: j. w.
- cmentarz par. rzym.-kat., pocz. XIX, nr rej.: 477/A z 05.11.1991
- park, 1 poł. XIX w., nr rej.: 415/A z 30.01.1990

Pakosław

- park, XVIII, nr rej.: 514 z 04.12.1957
- pomnik (obelisk) bitwy z 1914 r., nr rej.: 408/A z 08.05.1989

Prędocin

- park, XVIII, nr rej.: 517 z 04.12.1957
- drewniany dwór z 3 ćw. XIX w. usytuowany w miejscowości Prędocin- Kolonia, dec. nr. 463/2014, z 6 maja 2014 r.

Starosiedlice

- zespół dworski, k. XVIII-XIX: dwór, nr rej.: 382/A z 04.04.1988, park, nr rej.: 516 z 04.12.1957

Gmina Jastrzębia**Jastrzębia**

- kapliczka przydrożna p.w. św. Jana Nepomucena, 1892, nr rej.: 539/A/94 z 08.03.1994

Bartodzieje

- zespół dworski, nr rej.: 807/A z 19.01.1973 oraz 24/A z 25.04.1980: dwór, 2 oficyny, park, nr rej.: 750/A z 19.12.1957

Goryń

- kościół par., 1 poł. XIX, nr rej.: 488 z 23.03.1957

Gmina Jedlińsk**Jedlińsk**

- kościół par. p.w. Matki Boskiej i św. Stanisława Bpa nr rej.: 216 z 3.10.1956, 383 z 21.06.1967 oraz 75/A z 09.03.1981: dzwonnica, nr rej.: j.w.

- brama, nr rej.: j.w., cmentarz par. rzym.-kat., 1798, nr rej.: 469/A z 05.11.1991

Bierwce

- park, nr rej.: 757 z 18.12.1957

Jankowice

- kościół par. p.w. św. Mikołaja, nr rej.: 487/A/57 z 23.03.1957, 387/A/67 z 21.06.1967 oraz 72/A z 09.03.1981

Jedlanka

- park, 1 poł. XVIII w., nr rej.: 758 z 18.12.1957 oraz 351/A z 24.10.1986

Lisów

- kościół par. p.w. Nawiedzenia NMP, 1881, nr rej.: 241/A/84 z 23.02.1984

- cmentarz rzymsko-katolicki z 1873 r., dec. nr. z dnia 16.12.2014 r/

Piastów

- zespół dworski, 2 poł. XVIII-XIX, nr rej.: 804/A z 28.10.1972 oraz 138/A z 15.03.1982: dwór, oficyna, wozownia, 2 lamusy,

- park, nr rej.: 751/A z 19.12.1957 oraz 333/A z 07.05.1986

Wólka Klwatecka

- park, XIX w., nr rej.: 747 z 19.12.1957

Wsola

- kościół par. p.w. św. Bartłomieja, 1918-30, nr rej.: 279/A z 20.02.1985

- zespół pałacowy, pocz. XX w., nr rej.: 845/A z 18.02.1975 oraz 207/A z 14.04.1983:

- pałac

- park

Gmina Jedlnia - Letnisko**Jedlnia Letnisko**

- kościół par. p.w. św. Józefa, drewn., 1921, nr rej.: 373/A z 05.01.1988

- dzwonnica, nr rej.: j.w.

Gzowice

- dom nr 20, drewn., 1906, nr rej.: 316/A z 22.08.1985

Rajec Książęcy

- park, XIX, nr rej.: 752 z 19.12.1957

Rajec Poduchowny

- park, nr rej.: 754 z 19.12.1957 oraz 541/A/94 z 07.12.1994

Gmina Kowala**Kowala**

- kościół par. p.w. św. Wojciecha, nr rej.: 455/A/57 z 28.10.1957, 389/A/67 z 21.06.1967 oraz 78/A z 10.03.1981

- dzwonnica, nr rej.: j.w.

- park, nr rej.: 764 z 18.12.1957

Bardzice

- kościół, drewn., 1771-73, nr rej.: 176/A z 18.06.1982

- dzwonnica przy kościele par., drewn., 2 poł. XVIII w., nr rej.: 90/A z 30.05.1972 oraz 27/A z 25.04.1980

Kosów

- dworek, poł. XIX w., nr rej.: 437/A z 03.10.1990

/ skreślony z rej. zabytków Dec. MKiDN z dn. 31.08.2011 r. /.

Kowala Stępcina

- cmentarz par. rzym.-kat., pocz. XIX, nr rej.: 466/A z 05.11.1991

Mazowszany

- park, nr rej.: 753 z 19.12.1957

Gmina Pionki

Augustów

-budynki drewniane: wyluszcznia nasion (bez dobudówki) i magazyn-susznia szyszek z lat 30-tych XX w. wraz z elementami ciągu techniczno-technologicznego magazynowania i pozyskiwania nasion z szyszek, decyzja nr 606/2015 z 3.07.2015r.

Jedlnia

- kościół par. p.w. śś. Mikołaja i Małgorzaty, 1790-92, XX, nr rej.: 844/A/59 z 28.02.1959, plebania ,1902-1903, nr rej. A-773, dec. nr 1638/07 z 5.12.2007 r. 321/A/67 z 15.06.1967 oraz 76/A z 09.03.1981

Poświętne

- cmentarz rzym.-kat. „stary”, XIX-XX w., nr rej.: 524/A z 08.04.1992

- wikariat, drewn., 1 poł. XIX w., nr rej.: 357/A z 04.11.1986

Sucha k. Pionek

- kościół parafialny p.w. Św. Idziego, 1910-1913, nr rej. A-702 z dn. 22.03.2006r.

- otoczenie kościoła parafialnego p.w. św. Idziego wpisanego do rejestru zabytków woj. mazowieckiego pod nr rej. A-702 z dn. 22.03.2006 r., dec. nr 607/2015

- cmentarz rzymsko-katolicki z poł. XIX w. , dec. nr 605/2015, z 3.07.2015 r.

Miasto Pionki

- kościół par. p.w. św. Barbary, 1922-29, nr rej.: 372/A z 05.01.1988

- pałacyk, ul. Spokojna 9, 1930/31, nr rej.: 533/A z 23.06.1993

- budynek „ Starej Poczty” z lat 20-tych XX w., dec. Nr 465/2011 z dn.27.04.2011 r.

Gmina Przytyk

Przytyk

- kościół par., 1930-36, nr rej.: 370/A z 05.01.1988

- cmentarz żydowski, 2 poł. XVII, 1941, nr rej.: 404/A z 03.04.1989

- stara część cmentarza rzymsko-katolickiego z XIX w. /Podgajek Zachodni/, dec. nr. 1060/2014, z 16.09.2014 r.

Oblas

- dwór, 1 poł. XIX w., nr rej.: 544/A z 7.06.1970 oraz 135/A z 12.02.1982

- spichrz, nr rej.: j.w.

Wrzeszczów

- kościół par. p.w. św. Marii Magdaleny, nr rej.: 290/A/56 z 18.10.1956, 391

z 21.06.1967 oraz 186/A z 15.10.1982

- zespół dworski, XVIII w., 1914, nr rej.: 363/A z 29.03.1990: dwór, park

Wrzos

- kościół par. p.w. św. Wawrzyńca, nr rej.: 292/A/56 z 18.10.1956, 386 z 21.06.1967

oraz 187/A z 15.10.1982

- stara część cmentarza rzymsko-katolickiego z poł. XIX w., dec. nr. 1416/2014, z dnia 10.12.2014 r.

Zameczek

- zespół dworski, poł. XIX, nr rej.: 787 z 16.09.1972 oraz 206/A z 14.04.1983: dwór, park

Gmina Skaryszew

Skaryszew

- zespół kościoła p.w. św. Jakuba, nr rej.: 452/A/57 z 28.02.1957, 385/A z 21.06.1967

oraz 148/A z 15.03.1982: kościół, cmentarz przykościelny, kaplica, ogrodzenie z bramkami

Bujak

- budynek mieszkalno-gospodarczy nr 2, drewn., 1 poł. XIX w., nr rej.: 821 z 14.03.1973

Chomętów

- park, XVIII w., nr rej.: 755 z 19.12.1957

Gębarzów

- park, XIX/XX w., nr rej.: 341/A z 10.06.1986

Maków

- zespół dworski i folwarczny, XVIII/XIX w., nr rej.: 802/A z 28.10.1972 oraz 117/A z 07.07.1981: dwór, park, spichrz, lamus, gorzelnia

Odechów

- kościół par. p.w. Zwiastowania NMP, nr rej.: 454/A z 28.02.1957, 384/A z 21.06.1967 oraz 93/A z 15.03.1981

Gmina Wierzbica

Wierzbica

- kościół par. p.w. św. Stanisława Bpa, XVIII w., nr rej.: 426/A/57 z 25.01.1957, 400/A, z 21.06.1967 oraz 181/A z 15.10.1982
- cmentarz rzym.-kat., 1 poł. XIX w., nr rej.: 488/A z 05.11.1991

Wierzbica - Zalesie

- cmentarz epidemiczny, 1831, nr rej.: 489/A z 05.11.1991

Ruda Wielka

- cmentarz wojenny z I wojny światowej, 1915, nr rej.: 275/A z 06.09.1984

Gmina Wolanów

Wolanów

- cmentarz rzym.-kat., k. XVIII w., nr rej.: 490/A z 05.11.1991

Młodocin Większy

- park, nr rej.: 763 z 18.12.1957

Mniszek

- kościół par. p.w. św. Jana Chrzciciela, 1665-67, nr rej.: 460/A z 29.07.1991
- kaplica św. Józefa, nr rej.: j.w.
- cmentarz par. rzym.-kat., 1 poł. XIX w., nr rej.: 478/A z 05.11.1991

Strzałków

- park, XIX w., nr rej.: 762 z 18.12.1957

Wymysłów - Soszyn

- młyn wodny, k. XIX w., nr rej.: A-15 z 17.08.1999

Gmina Zakrzew

Zakrzew

- kościół par. p.w. św. Jana Chrzciciela, nr rej.: 450/A/57 z 28.02.1957, 392 z 21.06.1967 oraz 189/A z 15.10.1982,
- dzwonnica z 1900 r. , nr rej. A-768 /zespół kościoła parafialnego/
- park, nr rej.: 749 z 19.12.1957

- budynek dawnego dworu z 2 poł. XIX w., dec. nr. 504/2015, z 12.06.2015 r.

Cerekiew

- kościół par., 1929, nr rej.: A/238 z 22.02.1984

- najstarsza część cmentarza rzymsko-katolickiego, w granicach z XIX w., z 6.12.2013r.

Jaszowice

- park, nr rej.: 761 z 18.12.1957

Milejowice

- park, nr rej.: 759 z 18.12.1957

Taczów

- park, XVIII w., nr rej.: 760 z 18.12.1957

4.1.2. Zabytki ruchome

Zgodnie z ustawą o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami zabytki ruchome stanowią w szczególności: 1. dzieła sztuk plastycznych, rzemiosła artystycznego i sztuki użytkowej, 2. kolekcje stanowiące zbiory przedmiotów zgromadzonych i uporządkowanych wg koncepcji osób, które tworzyły te kolekcje, 3. numizmaty oraz pamiątki historyczne, a zwłaszcza militaria, sztandary, pieczęcie, odznaki, medale i ordery, 4. wytwory techniki, a zwłaszcza urządzenia, środki transportu oraz maszyny i narzędzia świadczące o kulturze materialnej, charakterystyczne dla dawnych i nowych form gospodarki, które dokumentują poziom nauki i rozwoju cywilizacyjnego, 5. materiały biblioteczne, o których mowa w art. 5 ustawy z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach, 6. instrumenty muzyczne, 7. wytwory sztuki ludowej i rękodzieła oraz inne obiekty etnograficzne, 8. przedmioty upamiętniające wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji.

► W grupie zabytków ruchomych powiatu radomskiego znajdują się głównie obiekty o charakterze sakralnym, m.in. figury i kapliczki przydrożne, nagrobki oraz obrazy, rzeźby, szaty liturgiczne, argenteria, itp., wchodzące w skład wyposażenia kościołów i związanych z nimi budynków (plebanii, dzwonnicy).

**W wykazie obiektów zabytkowych wpisanych do rejestru zabytków ruchomych
B figurują:**

Gmina Iłża

Iłża - stara plebania

- Zabytki ruchome wchodzące w skład kolekcji sztuki sakralnej (260 poz.) nr rej. 33/B/83 z dnia 7.04.1983.
- Figury przydrożne (własność parafii rzymskokatolickiej) - nr rej.11/B/82 z dn. 19/08.1982, w tym 1/ figura św. Jana , barokowa, XIX w., 2/ figura barokowa, 1707 r.
- Kościół p.w. Matki Boskiej Śnieżnej- wystrój i wyposażenie (7 poz.)- nr rej.9/B/82 z dnia 29.07.1982
- Kościół p.w. św. Ducha (3 poz.)- nr rej.13/B/82 z dnia 19.08.1982 / portal zewnętrzny, nagrobek Józefa Botwinowicza na cmentarzu przykościelnym, nagrobek Magdaleny Buszczyjowskiej na cmentarzu przykościelnym).
- Kościół p.w. Wniebowzięcia N.M.P.- wystrój i wyposażenie kościoła farnego (110 poz.) nr rej 8/B/82 z dnia 29.07.1982
- Muzeum Regionalne (d. dom katedralny) - 1 kartusz herbowy na budynku Muzeum Regionalnego- nr rej. 10/B/82 z dnia 19.08.1982

Iłża/Kotlarka/

- kościół p.w. św. Franciszka (2 poz.)- nr rej. 12/B/82 z dnia 19.08.1982 r./ figura św. Franciszka na cmentarzu przykościelnym, epitafium Andrzeja Łaszewskiego
- kościół filialny p.w. Św. Franciszka -wystrój i wyposażenie kościoła (4 poz.)
- MWKZ w warszawie, nr dec. 264/2008 z dnia 8.04.2008

Gmina Jastrzębia

- Jastrzębia** - kościół p.w. Zwiastowania NMP (3 poz.) - nr rej. 98/B/94 z dnia 18.11.1994
- kościół p.w. Zwiastowania NMP- organy - nr rej.136/B/96 z dnia 22.04.1996
- Goryń** - kościół p.w. Wniebowzięcia NMP- zabytki stanowiące wystrój i wyposażenie kościoła (10 poz.) nr rej 72/B/93 z dnia 17.02.1993r.

Gmina Jedlińsk

Jedlińsk – figura przydrożna – rzeźba św. Floriana przy ul. św. Wojciecha

- nr rej.103/69/B/92 z dnia 16.11.1992 r. Jedlińsk – kościół p.w. św. Apostołów Piotra i Andrzeja – zabytki stanowiące wystrój i wyposażenie kościoła (14 poz.)

- nr rej.89/B/94 z dnia 23.05.1994

- kościół p.w. św. Apostołów Piotra i Andrzeja – zabytki znajdujące się w kościele par. (14 poz.)- nr rej. 89/B/94 z dn. 23.05.1994 r.

- zabytki ruchome na cmentarzu przykościelnym (2 poz.) – nr rej. 110/B/95 z dn.16.02.1995 r. 1/ figura Matki Boskiej Niepokalanie Poczętej, 2/ Chrystus na Krzyżu

- kościół par. p.w. św. Apostołów Piotra i Andrzeja – zabytki stanowiące wystrój i wyposażenie kościoła (70 poz.) – nr rej. 66/B/92 z dn. 22.10.1992 r.

- figura przydrożna – rzeźba św. Wawrzyniec – nr rej.68/B/92 z dn.02.11.1992

- figura przydrożna św. Jana Nepomucena- nr rej.111/B/95 z dnia 17.02.1995 r.

Wsola- (działka nr 264)- kapliczka przydrożna z figurą św. Jana Nepomucena- nr rej.111/B/95 z dnia 17.02.1995

- kościół św. Bartłomieja – organy kościelne – nr rej 144/B/96 z dnia 9.05.1996

- rzeźba Chrystusa Zmartwychwstałego – nr rej 61/B/92 z dnia 21.09.1992 (rzeźba w depozycie Muzeum Diecezjalnego w Sandomierzu)

- kościół p.w. św. Bartłomieja – zabytki stanowiące wystrój i wyposażenie kościoła (poz.41) – nr rej. 60/B/92

Gmina Jedlnia Letnisko

Jedlnia Letnisko- ul. Nadrzeczna nr 77 – krzyż na postumencie z 1900 r.

- nr rej. 15B z dnia 11.10.2002 r.

Gmina Kowala

Kowala – kościół p.w. św. Wojciecha – prospekt organowy wraz z instrumentem muzycznym – nr rej.B-104 (Dec.1835/2006 z dn.27.09.2006 r.

Kowala Stępcina- kościół p.w. św. Wojciecha, zabytki stanowiące wystrój i wyposażenie kościoła (44 poz.) – nr rej.116/B/95 z dnia 11.05.1995

Bardzice – zabytki stanowiące wystrój i wyposażenie kościoła (5 poz.)

- nr rej. 120/B/95 z dnia 19.06.1995 r.

Gmina Pionki

Jedlnia (Poświętne) – kościół p.w. św. Mikołaja Bpa (22poz.)- Dec. Nr 984/2007 z dnia 20.07.2007 r.- nr rej.B-139 - plac przy kościele p.w. św. Mikołaja Bpa (2 poz.) – nr rej.B-139 (Dec. Nr 1317/2007 z dn.21.09.2007 r. 1/ pomnik nagrobny rodziny Zakrzewskich, 2/ pomnik nagrobny ks. Józefa (?)
- obiekt na terenie cmentarza-pomnik nagrobny ks. Tadeusza Gackiego z 1838 r. Nr rej. B-127, Dec. 656/2007 z dn. 23.05.2007 r.

Gmina Przytyk

Przytyk – kościół par. – zabytki stanowiące wystrój i wyposażenie kościoła par. (15 poz.) – nr rej. 112/B/95 z dnia 14.03.1995

Przytyk – kościół par.- zabytki stanowiące wystrój i wyposażenie kościoła (23 poz.)
- nr rej.113/B/95 z dnia 29.03.1995 r.

Wrzeszczów – kościół par. p.w. św. Marii Magdaleny- zabytki stanowiące wystrój i wyposażenie kościoła (18 poz.)- nr rej.163/B/97 z dnia 30.07.1997

Wrzos – kościół par. p.w. św. Wawrzyńca- zabytki stanowiące wystrój i wyposażenie kościoła (22 poz.) – nr rej 168/B/97 z dnia 8.09.1997 r.

Gmina Skaryszew

Odechów – kościół par. – zabytki stanowiące wystrój i wyposażenie kościoła (16 poz.) – nr rej.153/B/96 z dnia 29.08.1996

Skaryszew – kościół par. – zabytki stanowiące wystrój i wyposażenie kościoła (104 poz.) – nr rej. 117/B/95 z dn. 10.05.1995
- kościół par. – zabytki stanowiące wystrój i wyposażenie kościoła (31 poz.)
- nr rej. 118/B/95 z dn. 29.05.1995

Gmina Wierzbica

Wierzbica – ul. Partyzantów 1 – kościół p.w. św. Stanisława Bpa – wystrój i wyposażenie kościoła (5 poz. – nr rej. 141/B/96 z dnia 10.01.1995 r.

Gmina Wolanów

Wolanów- kościół par. – zabytki stanowiące wystrój i wyposażenie kościoła

Gmina Zakrzew

Zakrzew – kościół p.w. św. Jana Chrzciciela- organy kościelne – nr rej. 135/B/96 z dnia 22.04.1996 r.

- kościół par. p.w. św. Jana Chrzciciela - zabytki stanowiące wystrój i wyposażenie kościoła (18 poz.) - nr rej.115/B/95 z dnia 28.04.1995 r.

Cerekiew - kościół Wniebowzięcia N.M.P zabytki stanowiące wystrój i wyposażenie kościoła (10poz.) nr rej. 119/63/B/92 z dnia 5.10.1992

- kościół p.w. Wniebowzięcia NMP - zabytki stanowiące wystrój wyposażenie kościoła (9 poz.) - rej.63/B/92 z dn.15.10.1992 r.

4.1.3. Zabytki archeologiczne

/ w rejestrze WKZ i GEZ/

W Ustawie o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z 23 lipca 2003 r. zabytek archeologiczny zdefiniowany jest jako „zabytek nieruchomy, będący powierzchnią, podziemną lub podwodną pozostałością egzystencji i działalności człowieka, złożoną z nawarstwień kulturowych i znajdujących się w nich wytworów bądź ich śladów albo zabytek ruchomy, będący tym wytworem”.

Ilża, st.1 - grodzisko stożkowate - nr rej.323/A/67

Ilża, st. 6 - zamek , nr rej.23 z 24.03.1947 r., 156 z 23.06.1967 oraz 96/A z 18.03.1981, nr 1/A/79 z dn. 15.01.1979 r.

Kowala Stępcina - grodzisko stożkowate, nr rej. 332/2012 z 13.04.2012

Pakosław, gm. Ilża, st. 1- pozostałości prahistorycznych pól górniczych krzemienia czekoladowego „szybka” - nr rej.546/A/96 z dn.4.01. 1996 r.

Seredzice Kolonia , gm. Ilża. St. 1 - pozostałości prahistorycznych pól górniczych krzemienia czekoladowego „Dworskie”, nr rej. 545/A/96 z dn.4.01.1996 r.

Seredzice Kolonia, gm. Ilża, st.1 - pozostałości prahistorycznych pól górniczych krzemienia czekoladowego „Hapki”, nr rej 547/A/96 z 4.01.1996

Taczów, gm. Zakrzew, st.1 - grodzisko stożkowate - nr 1: 4/A/79 z dn.10.02.1979r.

Wierzbica, gm. Wierzbica, st.19- kopalnia- nr rej.: 8/A/79 z dn.20.06.1979 r.

► Stanowiska archeologiczne wykazane w Gminnych Programach Opieki Nad Zabytkami - określone jako ważne czy interesujące:

Gmina Gózd - Wśród 34 stanowisk archeologicznych wykazanych w Gminnym Programie Opieki nad Zabytkami dla gminy Gózd za najcenniejsze uznano stanowiska Małęczyn Nowy i Piskornica - osady kultury pucharów lejkowatych z okresu neolitu oraz stanowiska Wojsławice- pozostałość osadnictwa z okresu neolitu i wczesnego średniowiecza po czasy nowożytnie.

Gmina Iłża - Wśród 228 stanowisk archeologicznych wykazanych w Gminnej Ewidencji Zabytków dla gminy Iłża na szczególną ochronę zasługują stanowiska paleolityczne w pasie pomiędzy Seredzicami a Iłżą oraz stanowiska z okresu od neolitu po wczesne średniowiecze w pasie nad Iłżanką przy tzw. Chwałowskim Trakcie .

Gmina Jedlińsk - Wśród 68 stanowisk na szczególną uwagę zasługują najciekawsze z nich w rejonie miejscowości Jeziorno, Jankowice, Piastów-Gózdem.

Gmina Jedlnia Letnisko - Wśród 29 stanowisk archeologicznych na terenie gminy najbardziej interesujące jest stanowisko w m. Poświętne (osada przeworska) oraz stanowisko w Jedlni - dwór stanowiący niezwykle problem badawczy w kontekście jego ew. średniowiecznego rodowodu oraz jego interpretacji jako dworu Władysława Jagiełły.

Gmina Wierzbica - Wśród 86 stanowisk archeologicznych, oprócz stanowiska wpisanego do rejestru, szczególną ochroną, ze względów poznawczych, należy objąć stanowiska rozlokowane w kilku rejonach: Wierzbica miasto oraz wokół wsi: Polany, Łączany, Pomorzany i Suliszka .

4.1.4. Wykaz zabytków w „Planie ochrony zabytków nieruchomych na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych Powiatu Radomskiego”, 2006 r.

Gmina Gózd

Kłonówek Kolonia- kurnik

Miasto Iłża

Śródmieście Iłży- historyczny układ przestrzenny, kościół par. p.w. Wniebowzięcia Najświętszej Marii Panny z XVII w., Zespół kościelny p.w. Wniebowzięcia Najśw. Marii Panny, plebania w zespole j/w, dzwonnica, w zespole j/w., kościół filialny

p.w. matki Bobowej Śnieżnej, kościół szpitalny p.w. św. Ducha, ruiny zamku, Krzyżanowice- kościół par. p.w. wszystkich świętych, wraz z dzwonnica, zespół dworski, Starosiedlice- zespół dworski

Gmina Jastrzębia

Bartodzieje- zespół dworski, Goryń- kościół par. p.w. Wniebowzięcia Matki Boskiej, Jastrzębia- kapliczka p.w. św. Jana Nepomucena,

Gmina Jedlnia Letnisko

Głowice: chałupa, Jedlnia Letnisko- kościół par. p.w. św. Józefa, Rajec Poduchowny - park krajobrazowy, podworski,

Gmina Jedlińsk

Jankowice- kościół par. p.w. św. Mikołaja Biskupa, Jedlińsk- kościół par. p.w. św. Apostołów Piotra i Pawła, wraz z dzwonnica i bramą, cmentarz rzym. katolicki, Lisów- kościół par. p.w. Nawiedzenia NMP, Piastów- zespół dworski, wraz z parkiem, Wsola - pałac, wraz z parkiem , kościół par. p.w. św. Bartłomieja.

Gmina Kowala

Kościół par. p.w. św. Wojciecha, park krajobrazowy, podworski, Kosów- dwór, Bardzice- kościół par. p.w. św. Andrzeja Boboli, z dzwonnica

Gmina i miasto Pionki

Pionki- pałacyk ul. Spokojna 9, **Gmina Pionki:** Poświętne- kościół par. p.w. św. Mikołaja i Małgorzaty, wikariat, cmentarz par. rzym. katolickiej, Sucha- kościół parafialny p.w. św. Idziego,

Gmina Przytyk

Oblas- dwór, Wrzeszczów- park dworski wraz z dworem, Przytyk- kościół par. p.w. Znalezienia Krzyża Świętego, cmentarz żydowski

Gmina i miasto Skaryszew

Maków- zespół rezydencjonalny i folwarczny, Chomętów- ogród dworski, Odechów - kościół par. rzym.kat. p.w. Najśw. Marii Panny, Skaryszew- kościół par. p.w. św. Jakuba Apostoła, Gębarzów- park krajobrazowy, podworski

Gmina Wierzbica

Wierzbica- kościół par. p.w. św. Stanisława Biskupa

Gmina Wolanów

Mniszek- cmentarz par. rzym. katolickiej, kościół par. św. Jana Chrzciciela, Młodocin- park dworski, Wymysłów- młyn, Strzałów- park dworski, Wolanów- cmentarz par.

Gmina Zakrzew

Jaszowice- park dworski, Milejowice- park dworski, Zakrzew- park krajobrazowy podworski, kościół par. p.w. św. Jana Chrzciciela, Taczów - kościół par.

5. Zadania i planowany termin ich realizacji:*

Lp.	Zadania	Planowany termin
1.	Ustanawianie społecznych opiekunów zabytków i prowadzenie listy społecznych opiekunów zabytków	2016-2019
2.	Wydawanie przez starostę na wniosek Mazowieckiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków decyzji o zabezpieczeniu obiektów zabytkowych zagrożonych zniszczeniem lub uszkodzeniem, w formie ustanowienia czasowego zajęcia, do czasu usunięcia zagrożenia lub o ile usunięcie zagrożenia nie jest możliwe, wyłączenie tych obiektów na wniosek Mazowieckiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków przez starostę na rzecz Skarbu Państwa lub gminy, na terenie której położony jest obiekt.	2016-2019
3.	Publikacja materiałów popularyzujących ochronę zabytków (np. albumy, pocztówki, przewodniki, m. multimedialne), oraz współfinansowanie wydawnictwa książkowego pt. „Dwory i pałace południowej części województwa mazowieckiego. Powiat radomski (i okolice).”, autorstwa mgr. Wiesława M. Kowalika	2016-2019
4.	Budowa działu poświęconego zabytkom powiatu oraz ich ochronie na stronie internetowej Starostwa	2016-2019

	Powiatowego.	
5	Zorganizowanie panelu dyskusyjnego (konferencji, sesji) dotyczącego problematyki ochrony zabytków na terenie powiatu radomskiego	2016-2019
6.	<p>Udział Starostwa Powiatowego oraz podległych mu jednostek w targach i wystawach zewnętrznych:</p> <ul style="list-style-type: none"> • prezentacja zabytków jako produktu stanowiącego ofertę na rynku turystycznym. • upowszechnianie publikacji na temat dziedzictwa kulturowego regionu. 	2016-2019
7.	Spotkania szkoleniowe (w razie potrzeby), popularyzacja przepisów prawa dotyczących ochrony zabytków wśród właścicieli obiektów położonych na terenie Powiatu za pośrednictwem publikacji i strony internetowej.	2016-2019

* Przy realizacji w/w zadań będą współdziałały w miarę potrzeb inne podmioty, tj. właściciele zabytków, gminy, Wojewódzki Konserwator Zabytków, Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego, Urząd Marszałkowski , Regionalny Ośrodek Badań i Dokumentacji Zabytków w Warszawie, organizacje pozarządowe.

Inne działania

Wspieranie gmin, na wniosek zainteresowanych podmiotów, w zagospodarowaniu miejsc atrakcyjnych turystycznie, m. in. infrastruktury, oznakowania historycznie udokumentowanych szlaków kulturowych, ścieżek edukacyjnych, tras rowerowych itp. Współpraca z miejscowym biznesem, a w szczególnością z branżą restauratorską i hotelarską. Współpraca z instytucjami i organizacjami działającymi na rzecz ochrony zasobów kulturowych i przyrodniczych oraz rozwoju turystyki w powiecie radomskim.

6. Instrumenty wdrażania zadań:

- a) prawne, z uwzględnieniem zapisów niniejszego dokumentu przy tworzeniu prawa miejscowego i dokumentów strategicznych powiatu radomskiego,
- b) finansowe - środki budżetu powiatu w ramach środków przeznaczonych na promocję powiatu (część zadań bez nakładów finansowych), środki partnerów w ramach poszczególnych zadań, środki zewnętrzne pozyskane (krajowe oraz unijne)
- c) społeczne - działania edukacyjne i promocyjne, współdziałanie z organizacjami pozarządowymi zajmującymi się ochroną zabytków i innymi organizacjami społecznymi oraz instytucjami.
- d) kontrolne - monitoring stanu zachowania dziedzictwa kulturowego,
- e) koordynacji - uwzględnienie uwarunkowań innych projektów i programów dotyczących ochrony dziedzictwa kulturowego, współpraca z gminami z terenu Powiatu i właścicielami zabytków w zakresie ochrony obiektów.

Podejmowane działania w ramach wymienionych wyżej zadań służą zarówno bezpośredniej poprawie stanu zabytków położonych na terenie Powiatu, jak i pośrednio na wzmocnieniu potencjału gospodarczego otoczenia zabytków (np. zakłada się stymulowanie ruchu turystycznego poprzez działania promocyjne). Powinni się to przełożyć w perspektywie czasowej na korzyści ekonomiczne, pozwalające właścicielom zabytków lepiej zadbać o ich należyty stan.

7. Źródła finansowania powiatowego programu

System finansowania ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce jest dość skomplikowany. Zasilają go, najogólniej biorąc, fundusze pochodzące z dwóch źródeł:

- publicznych - budżet państwa, budżety jednostek samorządu terytorialnego wszystkich szczebli, środki Unii Europejskiej, inne źródła zagraniczne;
- niepublicznych, w tym: środki osób fizycznych, organizacji pozarządowych - stowarzyszeń, fundacji, kościelnych osób prawnych itp.

Główne źródła finansowania projektów związanych z pracami przy zabytkach oraz pośrednio związanych z ochroną dziedzictwa kulturowego (informacja, edukacja, promocja itp.) to:

- a) środki finansowe z budżetu państwa (w szczególności z budżetu Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego);
- b) środki z budżetu państwa w części, której jest dysponentem wojewoda;
- c) środki z funduszy europejskich, dystrybuowane na poziomie krajowym;
- d) środki z regionalnych programów operacyjnych, dystrybuowane na poziomie województw;
- e) środki z europejskich programów specjalnych;

Ustawa z 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami reguluje zakres i formę ochrony zabytków i opieki nad nimi oraz zasady finansowania prac konserwatorskich, restauracyjnych i robót budowlanych przy zabytkach. Organy administracji samorządowej realizują ochronę zabytków, podejmując działania w ramach swych kompetencji.

Zapis art. 71 ust. 1 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, nakłada na właścicieli i użytkowników obiektów zabytkowych obowiązek finansowania prac konserwatorskich, restauratorskich robót budowlanych. Sprawowanie opieki nad zabytkami zgodnie z art. 71 ust. 2 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, do którego tytuł prawny posiada jednostka samorządu terytorialnego, jest zadaniem własnym tej jednostki.

Jednocześnie ustawa wskazuje na możliwość pozyskania środków zewnętrznych w formie dotacji celowej z budżetu państwa na dofinansowanie prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków udzielanych przez Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego ze środków finansowych z części budżetu państwa „Kultura i ochrona dziedzictwa narodowego” i ze środków budżetu państwa w części, której dysponentem jest wojewoda przez Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków. Warunki i tryb udzielania oraz rozliczania ww. dotacji określa Rozporządzenie

Ministra Kultury z dnia 6 czerwca 2005 r. w sprawie udzielania dotacji celowej na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków.

Działania związane z ochroną i opieką nad zabytkami wspierać mogą również samorzady. Istnieje bowiem możliwość udzielania z budżetu jednostki samorządu terytorialnego, w trybie określonym odrębnymi przepisami, dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków (art. 81 ust. 1 ustawy o ochronie zabytków) w ramach posiadanych środków finansowych, ale dopiero po uchwaleniu przez organ stanowiący jednostki samorządu terytorialnego zasad udzielania tego rodzaju dotacji.

Organy uprawnione do udzielania dotacji prowadzą wykazy udzielonych dotacji oraz informują się wzajemnie o udzielonych dotacjach.

W nowej perspektywie programowania funduszy europejskich na lata 2014 - 2020 interwencja z zaangażowaniem środków UE koncentrować się będzie na realizacji projektów mających na celu ochronę dziedzictwa kulturowego, w szczególności obiektów wskazanych na Liście Światowego Dziedzictwa UNESCO oraz obiektów zabytkowych ważnych z punktu widzenia rozwoju kraju lub regionu. Zgodnie z zapisami *Umowy Partnerstwa*, na poziomie krajowym (Program Operacyjny Infrastruktura i Środowisko) wsparcie uzyskają inwestycje infrastrukturalne, które są konieczne z powodu ich znaczenia dla właściwej ekspozycji dziedzictwa kulturowego Polski na arenie europejskiej (np. zabytki UNESCO) oraz inwestycje w instytucjach działających na rzecz kultury, o znaczeniu krajowym lub ponadregionalnym. Na poziomie regionalnym natomiast (Regionalne Programy Operacyjne) wsparcie ze środków unijnych uzyskają pozostałe inwestycje w obiekty zabytkowe, ważne z punktu widzenia rozwoju konkretnego regionu, wynikające ze strategii rozwoju województw.

W przypadku *Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Mazowieckiego na lata 2014-2020*, finansowanie działań związanych z ochroną i opieką nad zabytkami przewidziane zostało w ramach V osi priorytetowej – Gospodarka przyjazna środowisku. Jednym z jej celów szczegółowych jest

„zwiększona dostępność oraz rozwój zasobów kulturowych regionu”. Na dofinansowanie mogą liczyć w szczególności projekty służące: wzrostowi regionalnego potencjału turystycznego poprzez ochronę obiektów zabytkowych (1); poprawie dostępności do zasobów kultury poprzez ich rozwój i efektywne wykorzystanie (2). Na wsparcie realizacji tego typu przedsięwzięć przewidziano w programie łącznie 35,7 mln euro.

Zakłada się, że w ramach ww. osi priorytetowej RPO WM 2014-2020 „interwencją objęte zostaną przedsięwzięcia mające na celu ratowanie, przywracanie wartości i ochronę charakterystycznych zabytków lub ich zespołów wraz z otaczającym je kontekstem krajobrazowym. Wspierane będą prace renowacyjne i modernizacyjne umożliwiające zachowanie dotychczasowych funkcji obiektów zabytkowych, a także służące nadaniu im nowych funkcji użytkowych (z przeznaczeniem w szczególności na cele kulturalne i edukacyjne), w tym również w połączeniu z działalnością komercyjną. Priorytetowo traktowane będą działania stanowiące element szerszej oferty turystycznej w regionie, ukierunkowanej na rozwój przestrzeni kreatywnych działań i różnorodnych aktywności społecznych”.

ANEKS nr 1- Zweryfikowane Gminne Ewidencje Zabytków

Gmina/Miejscowość	Ulica i nr/Nr	Obiekt	Nr rejestru zabyt.
Gmina Gózd			
Drożanki	36	Dom	
Drożanki	48	Kapliczka	
Drożanki	62	Dom	
Drożanki	63	Dom	
Gózd	Starowiejska	Kapliczka	
Gózd	Radomska 7	Krzyż	
Kuczki Kolonia	64	cmentarz rzymskokatolicki	
Kuczki Kolonia		mogiła Żołnierzy Polskich	
Kuczki Kolonia	20a	kościół p.w. św. Józefa	
Kuczki Kolonia	20a	Ogrodzenie	
Kuczki Kolonia	20a	brama kościelna	
Kuczki Kolonia		Kapliczka	
Kuczki Kolonia	44	Dom	
Kuczki Kolonia	56	Dom	
Kuczki Kolonia		Kapliczka	
Kuczki Kolonia		figura Jezusa Chrystusa	
Kuczki Wieś	30	oboro-stajnia	
Kuczki Wieś	1	Dom	
Kiedrzyń		Kapliczka	
Kiedrzyń		Kapliczka	
Klwatka		Kapliczka	
Klwatka	97	Kapliczka	
Klwatka		kapliczka fundacji Wincentego Pająka	
Klwatka		Kapliczka	
Klwatka Królewska		Kapliczka	
Kłonów		Kapliczka	
Kłonówek Kolonia	2	Dom	
Kłonówek Kolonia	15	Dom	
Kłonówek Kolonia	23	Szkoła	
Kłonówek Kolonia	24	Dom	
Kłonówek Wieś	36	Kurnik	
Kłonówek Wieś	24	Dom	
Kłonówek Wieś	1	figura Matki Boskiej Triumfującej	
Małęczyn	Zachodnia 132	Dom	
Niemianowice	6	Dom	
Podgóra	21	Dom	
Podgóra	17		

Wojstawice	3		
Wojstawice	139	figura Jezusa Chrystusa i Jana Chrzyciela	
Wojstawice		Kapliczka	
Wojstawice		Kapliczka	
Wojstawice		Kapliczka	
Gmina Iłża			
Iłża	GPS	ruiny zamku biskupów	96/A/81
Iłża	dr Anki 2	ogrodzenie murowane kościoła farnego z drogą krzyżową	68/A/81
Iłża	dr Anki 2	budynek parafialny II, przy kościele farnym	
Iłża	dr Anki 2	budynek parafialny, dawna mansjonaria	
Iłża	dr Anki 2	kaplica cmentarna przy kościele farnym	68/A/81
Iłża	dr Anki 2	dzwonnica przy kościele farnym	68/A/81
Iłża	dr Anki 2	kościół farny p.w. Wniebowzięcia Najświętszej Marii Panny	68/A/81
Iłża	dr Anki 2	krzyż murowany przy kościele farnym	
Iłża	dr Anki 3	kaplica Szyszkowskich w kościele farnym	70/A/81
Iłża	Staromiejska 48	kościół cmentarny p.w. Matki Boskiej Śnieżnej	56/A/47
Iłża	Staromiejska 48	mur cmentarny przy kościele cmentarny p.w. Matki Boskiej Śnieżnej	520/A/92
Iłża	Błazińska 1	kościół św. Ducha	69/A/81
Iłża	Błazińska 1	dawny szpital św. Ducha	216/A/83
Iłża	Błazińska 100	piec "wapiennik" typu Hoffman	23/A/80
Iłża	Błazińska 100	piec szybowy	23/A/80
Iłża	Wójtowska 63	piec garncarski murowany	345/A/86
Iłża	Przy murach 4	młyn wodny drewniany	
Iłża	Podzamcze 54	młyn elektryczny murowany	
Iłża	Błazińska 4	dom murowany	
Iłża	Błazińska 6	dom murowany	
Iłża	Błazińska 7	dom murowany	
Iłża	Błazińska 8	dom murowany	
Iłża	Błazińska 9	dom murowany	
Iłża	Błazińska 14	dom drewniany	

Iłża	Błazińska 25	dom drewniany	
Iłża	Błazińska 31	dom murowany	
Iłża	Błazińska 66	dom murowany	
Iłża	Błazińska 56	figura Matki Boskiej	
Iłża	Błazińska 48	budynek stacji Starachowickiej Kolei Dojazdowej w Iłży	543/A/95
Iłża	Bodzentyńska 5	dom murowany	
Iłża	Bodzentyńska 15	dom murowany	
Iłża	Bodzentyńska 22	dom murowany	
Iłża	Bodzentyńska 24	dom murowany	
Iłża	Bodzentyńska 37	dom drewniany	
Iłża	Franciszka 3	dom murowany	
Iłża	Franciszka 5	dom drewniany	
Iłża	Franciszka 9	dom drewniany	
Iłża	Kaleta	dom murowany	
Iłża	Kochanowskiego 3	dom murowany	
Iłża	Kochanowskiego 5	dom drewniany	
Iłża	Kochanowskiego 7	dom drewniany	
Iłża	Kochanowskiego 9	dom murowany	
Iłża	Kochanowskiego 11	dom drewniano-murowany	
Iłża	Na Probostwo 4	dom murowany	
Iłża	11 Listopada 3	dom murowany	
Iłża	12 Listopada 3	dom murowany	
Iłża	Mostowa 5	dom murowany	
Iłża	Mostowa 8	dom murowany	
Iłża	Partyzantów 14	dom murowany	
Iłża	Partyzantów 17	dom murowany	
Iłża	Partyzantów 23/25	dom murowany	
Iłża	Partyzantów 27	dom murowany	
Iłża	Partyzantów 33	dom murowany	
Iłża	Podzamcze 6	dom murowany	
Iłża	Podzamcze 8	dom murowany	
Iłża	Podzamcze 9	dom murowany	
Iłża	Podzamcze 13	dom murowany	
Iłża	Podzamcze 15	dom murowany	
Iłża	Podzamcze 17	dom murowany	
Iłża	Podzamcze 21	dom murowany	
Iłża	Podzamcze 24	dom murowany	
Iłża	Podzamcze 26	dom murowany	
Iłża	Podzamcze 36	dom murowany	
Iłża	Podzamcze 40/42	dom murowany	
Iłża	Powstania	dom murowany	

	Listopadowego 6		
	Powstania Listopadowego 8	dom murowany	
Iłża	Płk. Muzyki 4	dom murowany	
Iłża	Przy Murach 14	dom murowany	
Iłża	Przy Murach 16	dom murowany	
Iłża	Przy Murach 22	dom murowany	
Iłża	Przy Murach 24	dom murowany	
Iłża	Przy Murach 26	dom murowany	
Iłża	Przy Murach 28	dom murowany	
Iłża	Przy Murach 30	dom murowany	
Iłża	Przy Murach 36	dom murowany	
Iłża	Przy Murach 46	dom murowany	
Iłża	Radomska 5	dom murowany	
Iłża	Ratuszowa 6	dom murowany	
Iłża	Ratuszowa 10	dom murowany	
Iłża	Rynek 1	dom murowany	
Iłża	Rynek 2	dom murowany	
Iłża	Rynek 3	dom murowany	
Iłża	Rynek 4	dom murowany	
Iłża	Rynek 5	dom murowany	
Iłża	Rynek 8	dom murowany	
Iłża	Rynek 11	dom murowany	
Iłża	Rynek 14	dom murowany	
Iłża	Rynek 15	dom murowany	
Iłża	Rynek 16	dom murowany	
Iłża	Rynek 17	dom murowany	
Iłża	Staromiejska 1	krzyż przydrożny murowany	
Iłża	Staromiejska 20	dom drewniany	
Iłża	Staromiejska 38	dom drewniany	
Iłża	Tylna 8	dom murowany	
Iłża	Tylna 10	dom murowany	
Iłża	Tylna 11	dom murowany	
Iłża	Wójtowska 3	dom murowany	
Iłża	Wójtowska 5	dom murowany	
Iłża	Wójtowska 9	dom murowany	
Iłża	Wójtowska 10	dom drewniany	
Iłża	Wójtowska 17	dom murowany	
Iłża	Wójtowska 19	dom murowany	
Iłża	Wójtowska 21	dom murowany	
Iłża	Wójtowska 32	stodoła drewniana	
Iłża	Wójtowska 32	dom drewniany	
Iłża	Wójtowska 34	dom drewniany	
Iłża	Wójtowska 40	krzyż murowany	
Iłża	Wójtowska 42	dom drewniany	

Iłża	Wójtowska 42	spichlerz drewniany	
Iłża	Wójtowska 42	stodoła drewniana	
Iłża	Wójtowska 43	dom drewniano-murowany	
Iłża	Wójtowska 46	dom murowany	
Iłża	Wójtowska 47	dom drewniany	
Iłża	Wójtowska 48	dom murowany	
Iłża	Wójtowska 57	dom drewniany	
Iłża	Wójtowska 63	dom murowany	
Iłża	Wójtowska 67	dom murowany	
Iłża	Wójtowska 67	stodoła drewniana	
Iłża	Wójtowska 105	dom drewniano-murowany	
Iłża	Wójtowska 105	stodoła drewniana	
Iłża	Wójtowska 109	dom drewniany	
Iłża	Wójtowska 125	dom drewniano-murowany	
Iłża	Zamłynie 2	dom drewniany	
Iłża	Zamłynie 16	dom drewniany	
Iłża	Błazińska 63	figura św. Jana Nepomucena	
Błaziny Dolne	GPS	szkoła podstawowa	
Błaziny Dolne	88	dom murowany	
Błaziny Dolne	GPS	kapliczka murowana (krzyż)	
Błaziny Dolne	GPS	krzyż murowany	
Chwałowice	GPS	kapliczka murowana	
Chwałowice	GPS	krzyż murowany	
Chwałowice Górne	GPS	krzyż murowany	
Gaworzyna	GPS	krzyż murowany	
Gaworzyna	GPS	krzyż murowany	
Gaworzyna	GPS	figurka murowana św. Jana Nepomucena	
Jasieniec Dolny	34	dom murowany	
Jasieniec Dolny	GPS	kaplica katolicka, drewniana	
Jasieniec Górny	28	dom drewniany	
Jasieniec Nowy	3a	dom drewniany	
Kotlarka	GPS	figura św. Franciszka, murowana	
Kotlarka	GPS	kościół filialny p.w. św. Franciszka	71/A/82
Kotlarka	GPS	studnia drewniana	
Kotlarka	GPS	Dzwonnica	
Kotlarka	GPS	kapliczka Matki Boskiej	
Kotlarka	GPS	krzyż murowany	
Krzyżanowice	GPS	kościół parafialny p.w. Wszystkich Świętych	385/A/88
Krzyżanowice	GPS	dzwonnica murowana	385/A/88
Krzyżanowice	GPS	plebania murowana	
Krzyżanowice	GPS	krzyż kamienny	

Krzyżanowice	GPS	krzyż murowany	
Krzyżanowice	GPS	krzyż murowany	
Krzyżanowice	GPS	kapliczka murowana	
Krzyżanowice	GPS	stodoła drewniana	
Krzyżanowice	GPS	obórka murowana	
Krzyżanowice	GPS	kurnik murowany	
Krzyżanowice	GPS	figura św. Floriana	
Krzyżanowice	GPS	kuźnia murowana	
Krzyżanowice	26	dom drewniany	
Krzyżanowice	43	dom drewniany	
Krzyżanowice	43	spichlerz drewniany	
Krzyżanowice	43	obora murowana	
Krzyżanowice	GPS	cmentarz parafialny	
Krzyżanowice	GPS	kaplica Dobieckich na cmentarzu parafialnym	
Krzyżanowice	GPS	krzyż murowany	
Krzyżanowice	GPS	dwór	
Krzyżanowice	GPS	Park	513/A/57; 415/A/90
Małomierzyce	21	dom drewniany	
Maziarze Stare	7	dom drewniany	
Maziarze Stare	18	dom drewniany	
Maziarze Stare	34	dom murowany	
Maziarze Stare	GPS	krzyż murowany	
Pakosław	GPS	figura Matki Boskiej murowana	
Pakosław	GPS	szkoła podstawowa murowana	
Pakosław	GPS	figura św. Jana Nepomucena	
Pakosław	177	dom drewniany	
Pakosław	184	dom drewniany	
Pakosław	GPS	chlewy podworskie murowane	
Pakosław	GPS	stajnia podworska, dawny spichlerz murowany	
Pakosław	GPS	kuźnia podworska murowana	
Pakosław	GPS	obory podworskie murowane	
Pakosław	GPS	spichlerz murowany	
Pakosław	GPS	kapliczka murowana	
Pakosław	GPS	krzyż murowany	
Pastwiska	GPS	figura Matki Boskiej Bolesnej	
Podkońce	GPS	krzyż murowany	
Podkońce	GPS	krzyż murowany	
Prędocin	GPS	dwór murowany	
Prędocin	GPS	gorzelnia w zespole	

		dworskim, murowana	
Prędocin	27	dom drewniany	
Seredzice	GPS	szkoła podstawowa, murowana	
Seredzice	GPS	kapliczka murowana	
Seredzice	GPS	figura Matki Boskiej Niepokalanie Poczętej	
Seredzice	GPS	młyn elektryczny murowany	
Seredzice	22	dom drewniany	
Seredzice	116	dom drewniany	
Seredzice	82	figura Matki Boskiej Bolesnej	
Seredzice	114	krzyż murowany	
Starosiedlice	GPS	dwór murowany	382/A/88
Starosiedlice	GPS	obory podworskie murowane	
Starosiedlice	GPS	stajnie podworskie wraz z magazynem zbożowym, murowane	
Starosiedlice	12	dom drewniany	
Starosiedlice	12	figura Matki Boskiej	
Starosiedlice	GPS	krzyż murowany	
Starosiedlice		figurka Chrystusa murowana	
Starosiedlice		Kapliczka przydrożna murowana	
Gmina Jastrzębia			
Bartodzieje		zespół dworski	807/A/73; 25/A/83
Bartodzieje		park dworski	750/A/57
Bartodzieje	20	kapliczka przydrożna	
Bartodzieje		szkoła gminna	
Dąbrowa Kozłowska		mogiła zbiorowa	
Goryń		kościół parafialny p.w. Wniebowzięcia NMP	488/A/57
Goryń		kapliczka	
Goryń		kapliczka	
Goryń		Krzyż	
Goryń		Krzyż	
Goryń		plebania	
Goryń		cmentarz rzymskokatolicki	
Goryń		mogiła zbiorowa	
Jastrzębia		kapliczka przydrożna Św. Jana Nepomucena	
Jastrzębia		mogiła indywidualna	
Mąkosy Stare		kapliczka	
Mąkosy Stare	2	dom mieszkalny	

Mąkosy Stare	5	dom mieszkalny	
Mąkosy Stare		kapliczka	
Mąkosy Stare	87	dom mieszkalny	
Mąkosy Nowe		kapliczka przydrożna	
Wojciechów		cmentarz rzymskokatolicki	
Wola Goryńska		Krzyż	
Wola Goryńska		kapliczka	
Wola Goryńska	8	dom mieszkalny	
Wola Goryńska	16	dom mieszkalny	
Wola Goryńska	19	dom mieszkalny	
Gmina Jedlińsk			
Jedlińsk	św. Wojciecha 2	kościół p.w. śś Apostołów Piotra i Pawła	216/A/56; 383/A/67;75/A/81
Jedlińsk	św. Wojciecha 2	Brama	216/A/56; 383/A/67; 75/A/82
Jedlińsk	św. Wojciecha 2	dzwonnica	216/A/56; 383/A/67; 75/A/83
Jedlińsk	św. Wojciecha 2	figura Matki Boskiej fundacji Marcjanny i Feliksa Wolskich	
Jedlińsk	św. Wojciecha 2	kryz fundacji Marcjanny z Wolskiej	
Jedlińsk	św. Wojciecha 2	pomnik ku czci Żołnierzy Armii Krajowej	
Jedlińsk	św. Wojciecha 2	Plebania	
Jedlińsk	św. Wojciecha 18	figura Matki Boskiej fundacji Piotra i Marianny Kosteckich	
Jedlińsk	św. Wojciecha	figura św. Floriana	
Jedlińsk	Rynek	pomnik Armii Krajowej	
Jedlińsk	Oгородowa	cmentarz rzymskokatolicki	
Jedlińsk	Oгородowa	mogiła żołnierza Wojska Polskiego	
Jedlińsk	Oгородowa	mogiła żołnierza Wojska Polskiego I	
Jedlińsk	Oгородowa	mogiła żołnierza Wojska Polskiego II	
Jedlińsk	Kwiatowa 4	krzyż fundacji Jana i Mariany Szpotowicz	
Jedlińsk	Piaskowa	mogiła Żołnierzy Polskich	
Klwaty	37	Dwór	
Klwaty	37	Park	
Klwaty		figura Najświętszej Marii Panny	
Kamińsk		Krzyż	

Piastów		Krzyż	
Piastów	117	Dwór	804/A/72; 138/A/82
Piastów	117	Oficyna	804/A/72; 138/A/82
Piastów	117	Wozownia	804/A/72; 138/A/82
Piastów	117	lamus zachodni (I)	804/A/72; 138/A/82
Piastów	117	Lamus wschodni (II)	804/A/72; 138/A/82
Piastów	117	Park	751/A/57; 333/A/86
Wsola	Spokojna	cmentarz rzymskokatolicki	
Wsola	Spokojna	mogiła żołnierzy Wojska Polskiego	
Wsola	Leśna 2	kościół p.w. św. Bartłomieja	279/A/85
Wsola	Leśna 2	Kapliczka	
Wsola	Leśna 2	figura Matki Boskiej	
Wsola	Leśna 2	Plebania	
Wsola	W. Gombrowicza 1	Pałac	845/A/75; 207/A/83
Wsola	W. Gombrowicza 1	Park	845/A/75; 207/A/83
Wielogóra	Warszawska 60	figura św. Tekli	
Wielogóra	Warszawska	Krzyż	
Gutów	18	Krzyż	
Gutów		kapliczka fundacji Kacpra i Marianny Molendów	
Bród	14	figurka Matki Boskiej fundacji Wincentego i Teresy Lutek	
Jankowice	13	kościół p.w. św. Mikołaja	487/A/57; 387/A/67; 72/A/81
Jankowice	13	dzwonnica	
Jankowice	13	Krzyż	
Jankowice		cmentarz rzymskokatolicki	
Jankowice		kapliczka cmentarna	
Jankowice		ogrodzenie cmentarza	
Jankowice		Krzyż	
Jankowice	13	Krzyż	
Jankowice		krzyż fundacji J. Z. Jackowskiego	
Ludwików	10a	figura Matki Boskiej	
Ludwików		Krzyż	
Narty		krzyż fundacji Ludwika i	

		Eleonory Rajkowskich	
Mokrośęk		kapliczka	
Mokrośęk	17	kapliczka	
Mokrośęk		kapliczka	
Mokrośęk		kapliczka	
Jedlanka	10	Dwór	
Jedlanka	10	Park	758/A/57; 351/A/86
Jedlanka	10	gorzelnia	
Jedlanka		krzyż fundacji Ludwika i Katarzyny Walczaków	
Jedlanka		kapliczka	
Jedlanka		Krzyż	
Jedlanka		Krzyż	
Romanów		Krzyż	
Romanów		pomnik ku czci Ofiar II Wojny Światowej	
Bierwce		Park	757/A/57
Bierwce	129	kapliczka fundacji Józefa Bednarskiego	
Jeziorno	12	Krzyż	
Wierzchowiny		krzyż fundacji Jana i Wiktorii Grzegożewskich	
Godzisz		Krzyż	
Lisów		kapliczka	
Lisów		figura Jezusa Chrystusa	
Lisów		figura Matki Boskiej	
Lisów		kościół p.w. Nawiedzenia NMP	241/A/84
Lisów		cmentarz rzymskokatolicki	
Piaseczno		cmentarz rzymskokatolicki	
Piaseczno		kaplica św. Anny	
Piaseczno		Krzyż	
Jedlińsk		Krzyż	
Płasków		kapliczka fundacji Wojciecha Wesołowskiego	
Gmina Jedlnia Letnisko			
Antoniówka		Młyn	
Groszowice		kapliczka przydrożna	
Gzowice	2	budynek mieszkalny	
Gzowice	5	budynek mieszkalny	
Gzowice	23	budynek mieszkalny	
Gzowice	43	budynek mieszkalny	

Gzowice	49	budynek mieszkalny	
Piotrowice		krzyż przydrożny	
Siczki		leśniczówka	
Jedlnia Letnisko		budynek magazynu kolei	
Jedlnia Letnisko	Chopina 2	budynek mieszkalny	
Jedlnia Letnisko	Chopina 6	budynek mieszkalny	
Jedlnia Letnisko	Górna 6	budynek mieszkalny	
Jedlnia Letnisko	Kopernika 12	budynek mieszkalny	
Jedlnia Letnisko	Kopernika 16	budynek mieszkalny	
Jedlnia Letnisko	1000-lecia 17	budynek mieszkalny	
Jedlnia Letnisko	1-go Maja 46	budynek mieszkalny	
Jedlnia Letnisko	Mickiewicza 7	budynek mieszkalny	
Jedlnia Letnisko	Wojciechowskiego	budynek mieszkalny	
Jedlnia Letnisko	H. Sawickiej 33	budynek mieszkalny	
Jedlnia Letnisko	Płużańskiego 28	budynek mieszkalny	
Jedlnia Letnisko	Nadrzeczna 77	budynek mieszkalny	
Jedlnia Letnisko	Niecała 31	budynek mieszkalny	
Jedlnia Letnisko	Poprzeczna 5	budynek mieszkalny, dawny	
Jedlnia Letnisko	Piotrowicka 3	budynek mieszkalny	
Jedlnia Letnisko	Płużańskiego 1	budynek mieszkalny	
Jedlnia Letnisko	Płużańskiego 12	budynek mieszkalny	
Jedlnia Letnisko	Płużańskiego 27	budynek mieszkalny	
Jedlnia Letnisko	Radomska 1	budynek mieszkalny	
Jedlnia Letnisko	1000-lecia 6	budynek mieszkalny	
Jedlnia Letnisko	1000-lecia 2	budynek mieszkalny	
Jedlnia Letnisko	1000-lecia 32	budynek mieszkalny	
Jedlnia Letnisko	1-go Maja 22	budynek mieszkalny	
Jedlnia Letnisko	Radomska 9	budynek mieszkalny, dawny	
Jedlnia Letnisko	Radomska 11	budynek mieszkalny	
Jedlnia Letnisko	Radomska 12	budynek mieszkalny	
Jedlnia Letnisko	Radomska 13	budynek mieszkalny	
Jedlnia Letnisko	Radomska 14	budynek mieszkalny	
Jedlnia Letnisko	Radomska 18	budynek mieszkalny	
Jedlnia Letnisko	Radomska 34	budynek mieszkalny	
Jedlnia Letnisko	Radomska 44	budynek mieszkalny	
Jedlnia Letnisko	Radomska 46	budynek mieszkalny	
Jedlnia Letnisko	Radomska 57	budynek mieszkalny	
Jedlnia Letnisko	Radomska 66	budynek mieszkalny	
Jedlnia Letnisko	Radomska 68	budynek mieszkalny	
Jedlnia Letnisko	Radomska 32	budynek mieszkalny	
Jedlnia Letnisko	Kolejowa 22	budynek mieszkalny	
Jedlnia Letnisko	Spokojna 3	budynek mieszkalny	
Jedlnia Letnisko	Rejmonta 4	budynek mieszkalny	
Jedlnia Letnisko	Słupiecka 8	budynek mieszkalny	
Jedlnia Letnisko	Plac Wolności 2	budynek mieszkalny	
Jedlnia Letnisko	Plac Wolności 3	budynek mieszkalny	

Jedlnia Letnisko	Wojciechowskiego	budynek mieszkalny	
Jedlnia Letnisko	Wojciechowskiego	budynek mieszkalny	
Jedlnia Letnisko	Zachodnia 8	budynek mieszkalny	
Jedlnia Letnisko	Żerańskiego 6	budynek mieszkalny	
Piotrowice	31	budynek mieszkalny	
Piotrowice	31	Stodoła	
Siczki	13	budynek mieszkalny	
Siczki	30	budynek mieszkalny	
Słupca		kościół p.w. św. Andrzeja Boboli wraz z dzwonnica	
Jedlnia Letnisko		kościół parafialny p.w. św. Józefa	373/A/88
Jedlnia Letnisko		dzwonnica przy kościele	373/A/88
Słupica	16	budynek mieszkalny	
Słupica	48	budynek mieszkalny	
Jedlnia Letnisko	Nadrzeczna 64	budynek mieszkalny	
Jedlnia Letnisko	Słupiecka 25	budynek mieszkalny	
Gzowice folwark		Kapliczka	
Jedlnia Letnisko	Wojciechowskiego	budynek dawnej plebanii	
Jedlnia Letnisko	Żeromskiego 9	budynek mieszkalny	
Słupica	87	budynek mieszkalny	
Jedlnia Letnisko	Cmentarna	Cmentarz	
Jedlnia Letnisko		kapliczka przydrożna	
Jedlnia Letnisko	Nadrzeczna 77	krzyż przydrożny	
Gzowice folwark		młyn wodno-elektryczny	
Słupica	58	budynek mieszkalny	
Rajec Poduchowny		Park	541/A/94
Słupica		krzyż przydrożny	
Gmina Kowala			
Bardzice	GPS	kościół drewniany	176/A/82
Bardzice	GPS	dzwonnica drewniana	
Bardzice	GPS	brama drewniana	
Bardzice	GPS	drewniane ogrodzenie kościoła wraz z kapliczkami	
Bardzice	GPS	drewniane rzeźby i kapliczki na terenie wokół kościoła	
Bardzice	GPS	krzyż murowany z 1901 r.	
Bardzice Kolonia	GPS	krzyż murowany z 1931 r.	
Bukowiec	GPS	kapliczka murowana	
Dąbrówka Warszawska	GPS	krzyż murowany z 1918 r.	
Gębarzów	GPS	krzyż murowany	
Grabina	GPS	krzyż murowany	
Grabina	7	dom mieszkalny	

Grabina	9	dom mieszkalny, drewniany	
Grabina	10	dom mieszkalny	
Huta Mazowszany	GPS	krzyż murowany	
Józefów	GPS	krzyż murowany z 1902 r.	
Józefów	GPS	krzyż murowany z 1935 r.	
Kosów	GPS	Dwór	437/A/90
Kosów	GPS	Park	437/A/95
Kosów	GPS	zabudowa gospodarcza	
Kosów	GPS	Spichlerz	
Kosów	GPS	Kapliczka	
Kowala	GPS	kościół murowany	455/A/57; 389/A/67; 78/A/xx
Kowala	GPS	Dzwonnica	455/A/57; 389/A/67; 78/A/xx
Kowala	GPS	ogrodzenie murowane kościoła	
Kowala	GPS	brama prowadząca na teren kościoła	
Kowala	GPS	cmentarz przykościelny	
Kowala	GPS	Figura Matki Boskiej	
Kowala	GPS	kapliczka murowana	
Kowala	GPS	park dworski	764/A/57
Kowala	GPS	Plebania	
Mazowszany	18	Figura Matki Boskiej	
Mazowszany	19	park dworski	753/A/57
Mazowszany	25	dom drewniany	
Mazowszany	25	Chlewik	
Mazowszany	25	stodoła drewniana	
Parznice	GPS	krzyż murowany	
Parznice	12	dom drewniany	
Rożki		krzyż murowany 1925 r.	
Rożki	4	dom drewniany	
Ruda Mała	GPS	krzyż murowany 1909 r.	
Ruda Mała	47	dom drewniany	
Miasto Pionki			
Pionki	15 Stycznia 1	budynek murowany - szpital	
Pionki	15 Stycznia 2	budynek drewniany - dawna "Legionówka"	
Pionki	15 Stycznia 3	budynek murowany - szkoła podstawowa nr 1	
Pionki	Brzozowa 1	kamienica murowana	
Pionki	Brzozowa 2	kamienica murowana	

Pionki	Chemiczna 4	dom drewniany	
Pionki	Chemiczna 20	dom drewniany	
Pionki	Chemiczna 51	dom drewniany	
Pionki	Filtrowa 2	kamienica murowana	
Pionki	Filtrowa	studnia głębinowa	
Pionki	M. Garszwo 2a	budynek murowany - nastawnia kolejowa	
Pionki	M. Garszwo 8	budynek murowany - nastawnia kolejowa	
Pionki	M. Garszwo 89	budynek drewniany	
Pionki	Harcerska 1	budynek murowany - szpital	
Pionki	al. Jana Pawła II 1b	plebania drewniana	
Pionki	al. Jana Pawła II 3	kościół murowany p.w. św. Barbary	372/A/88
Pionki	al. Jana Pawła II	kostnica murowana	
Pionki	al. Jana Pawła II 7	budynek murowany - Zespół Szkół Ponadgimnazjalnych	
Pionki	al. Jana Pawła II 15	budynek murowany, dawny hotel "Lampart", obecnie Urząd Miasta	
Pionki	al. Jana Pawła II 17	budynek murowany tzw. "stara poczta"	
Pionki	Jodłowa 1	kamienica murowana	
Pionki	Kolejowa 2	dom drewniany	
Pionki	Kolejowa 4	Kapliczka	
Pionki	Kolejowa 6	budynek kolejowy, murowany	
Pionki	Kolejowa 24	kamienica murowana	
Pionki	Kolejowa 75	dom murowany	
Pionki	Korczaka 3	budynek murowany - dawna łaźnia	
Pionki	Kozienicka 12	dom drewniany	
Pionki	Legionistów 6	dom drewniany	
Pionki	Legionistów 38	budynek murowany - dawna Kasa Chorych	
Pionki	Ogrodowa 1	kamienica murowana	
Pionki	Ogrodowa 2	kamienica murowana	
Pionki	Ogrodowa 3	kamienica murowana	
Pionki	Ogrodowa 4	kamienica murowana	
Pionki	Ogrodowa 5	kamienica murowana	
Pionki	Ogrodowa 6	kamienica murowana	
Pionki	Ogrodowa 7	kamienica murowana	
Pionki	E. Orzeszkowej 1	kamienica murowana	
Pionki	E. Orzeszkowej 5	kamienica murowana	

Pionki	E. Orzeszkowej 6	budynek murowany	
Pionki	E. Orzeszkowej 7	budynek murowany	
Pionki	E. Orzeszkowej 8	budynek murowany	
Pionki	E. Orzeszkowej 10	budynek murowany	
Pionki	Partyzantów 9	dom drewniany	
Pionki	Pokoju 9	dom drewniany	
Pionki	Pokoju 18	dom drewniany	
Pionki	Polna	studnia głębinowa	
Pionki	Radomska 1	budynek murowany - Miejski Ośrodek Kultury	
Pionki	Radomska 4	budynek murowany	
Pionki	Radomska 7	willa murowana - biblioteka pedagogiczna	
Pionki	Różana 1	kamienica murowana	
Pionki	Różana 2	kamienica murowana	
Pionki	Różana 3	kamienica murowana	
Pionki	Różana 4	kamienica murowana	
Pionki	Różana 5	kamienica murowana	
Pionki	Różana 6	kamienica murowana	
Pionki	Sienkiewicza 36	dom murowany	
Pionki	Sosnowa 1	kamienica murowana	
Pionki	Spokojna 3	willa murowana	
Pionki	Sportowa 11	kamienica murowana	
Pionki	Szkolna 2	dom drewniany	
Pionki	Szkolna 14	dom drewniany	
Pionki	Zakładowa 3	budynek murowany - Straż Pożarna	
Pionki	Zakładowa 5	budynek murowany - dawne Kasyno Urzędnicze	
Pionki	Zakładowa 6	kamienica murowana	
Pionki	Zakładowa 7	zespół budynków PWP - budynek dyrekcji	
Pionki	Zakładowa 7	zespół budynków PWP - dawna elektrociepłownia	
Pionki	Zakładowa 7	zespół budynków PWP - warsztat mały	
Pionki	Zakładowa 7	zespół budynków PWP - warsztat główny	
Pionki	Zakładowa 7	zespół budynków PWP - wieża ciśnień	
Pionki	Zakładowa 7	zespół budynków PWP - laboratorium	
Pionki	Zakładowa 8	kamienica murowana	
Pionki	Zwycięstwa 1	dom drewniany	
Pionki	Zwycięstwa 1a	dworzec kolejowy,	

		murowany	
Pionki	Zwycięstwa 46	dom drewniany	
Pionki	Zwycięstwa 62	dom drewniany	
Pionki	Żeromskiego 1	kamienica murowana	
Pionki	Żeromskiego 3	kamienica murowana	
Pionki	Żeromskiego 5	kamienica murowana	
Gmina Pionki			
Augustów		dom mieszkalny	
Augustów	120	magazyn na szyszki	
Augustów	120	Magazyn	
Brzeziny	28	dom mieszkalny	
Brzeziny	32	dom mieszkalny	
Czarna	35	dom mieszkalny	
Helenów	52	dom mieszkalny	
Januszno		młyn wodny	
Jaroszki	44	dom mieszkalny	
Jaśce	12	dom mieszkalny	
Jaśce	41	dom mieszkalny	
Jedlnia		dwór, częściowo rozebrany	
Jedlnia		budynek szkoły państwowej	
Jedlnia	13	Obora	
Jedlnia	25	dom mieszkalny	
Jedlnia		Karczma	
Jedlnia	33	dom mieszkalny	
Jedlnia	37	dom mieszkalny	
Jedlnia	38	dom mieszkalny	
Jedlnia	67	dom mieszkalny	
Jedlnia	80	dom mieszkalny	
Laski	48	dom mieszkalny	
Laski	93	dom mieszkalny	
Laski	101	dom mieszkalny	
Marcelów	6	dom mieszkalny	
Marcelów	6	Stodoła	
Marcelów	27	dom mieszkalny	
Mireń		Kapliczka	
Mireń	9	dom mieszkalny	
Poświętne		Kościół	76/A/81
Poświętne		Plebania	
Poświętne		Wikariat	
Poświętne		brama i mur kościoła	
Poświętne		figura Matki Boskiej	
Poświętne		Kapliczka	
Poświętne		ośrodek zdrowia	
Poświętne	22	Piekarnia	

Poświętne		cmentarz (stary)	
Suskowola		Dwór	
Suskowola		Przedszkole	
Suskowola		szkoła zbiorcza	
Suskowola	70	dom mieszkalny	
Gmina Przytyk			
Goszczewice		kapliczka murowana	
Oblas		dwór murowany	544/A/70; 135/A/82
Oblas		Spichlerz	544/A/70; 135/A/82
Przytyk	Warszawska 1	dom murowany	
Przytyk	Kościelna 8	dom murowany	
Przytyk	Zachęta 27	dom murowany	
Przytyk	Zachęta 22	dom drewniany	
Przytyk	Warszawska 8	dom murowany	
Przytyk	Zachęta	figura Matki Bożej	
Przytyk	Rynek 4	dom drewniany	
Przytyk		kapliczka murowana (krzyż)	
Przytyk	Zachęta 41	dom murowany/ plebania	
Przytyk		kościół parafialny	370/A/81
Przytyk		cmentarz żydowski	404/A/89
Przytyk		cmentarz parafialny	
Wrzeszczów		Dwór	
Wrzeszczów		kościół parafialny p.w. św. Marii Magdaleny	290/A/56; 391/A/67; 186/A/82
Wrzeszczów		dzwonnica przy kościele p.w. św. Marii Magdaleny	
Wrzeszczów		Plebania	
Wrzeszczów		krzyż w parku kościelnym	
Wrzeszczów		ogrodzenie kościoła p.w. św. Marii Magdaleny	
Wrzeszczów		cmentarz parafialny	
Wrzeszczów		kaplica cmentarna	
Wrzeszczów		park przydworski	
Wrzos		brama w ogrodzeniu kościoła	
Wrzos		kaplica cmentarna	
Wrzos	1	młyn wodny - elektryczny	
Wrzos	1	dom drewniany	
Wrzos	32	dom drewniany	
Wrzos		kościół parafialny	
Wrzos		cmentarz parafialny	292/A/56; 386/A/67;

			187/A/82
Gmina Skaryszew			
Anielin		krzyż murowany z 1952 r.	
Anielin	13	spichlerz drewniany	
Anielin	13	obora murowana	
Bujak		krzyż przydrożny murowany	
Bujak	17	stodoła drewniana	
Bujak	29	dom mieszkalny drewniany	
Bujak	40	dom mieszkalny drewniany	
Chomentów-Puszcz		kapliczka przydrożna murowana	
Chomentów-Puszcz		kapliczka przydrożna murowana	
Dzierzkówek Nowy		krzyż przydrożny z 1824 r.	
Dzierzkówek Stary		kapliczka przydrożna murowana z 1918 r.	
Dzierkówek Stary	36	dom mieszkalny drewniany	
Gębarzów		kapliczka murowana	
Gębarzów		Park	341/A/86
Gębarzów		magazyn murowany	
Gębarzów		zabudowania podworskie murowane	
Gębarzów	30	dom mieszkalny drewniany	
Grabina		kapliczka przydrożna murowana z 1898 r.	
Huta Skaryszewska		kapliczka przydrożna murowana z 1939 r.	
Janów		kapliczka przydrożna murowana z 1936 r.	
Kobylany		kapliczka przydrożna żeliwna z 1864 r.	
Kobylany	104	dom mieszkalny drewniany	
Maków		kapliczka kamienna z 1946 r.	
Maków		krzyż przydrożny kamiennie-metalowy z 1923 r.	
Maków		kapliczka murowana	
Maków		dwór murowany	117/A/81
Maków		lamus dworski	117/A/81
Maków		spichlerz dworski murowany	117/A/81
Maków		obora dworska murowana	117/A/81
Maków		gorzelnia dworska murowana	117/A/81
Maków		park dworski	117/A/81
Maków		krzyż – figura	
Miasteczko		krzyż przydrożny murowany z	

		1907 r.	
Modrzejowice		krzyż przydrożny drewniany z 1941 r.	
Modrzejowice		kapliczka drewniana	
Modrzejowice		krzyż przydrożny murowany z 1899 r.	
Modrzejowice		kapliczka murowana	
Modrzejowice	127	dom mieszkalny drewniany	
Modrzejowice	121	oborostajnia murowana	
Modrzejowice	93	oborostajnia murowana	
Modrzejowice	23	spichlerz drewniany	
Modrzejowice	89	oborostajnia murowana	
Modrzejowice	89	spichlerz drewniany	
Modrzejowice	87	dom mieszkalny drewniany	
Modrzejowice	85	dom mieszkalny drewniany	
Modrzejowice	85	spichlerz drewniany	
Modrzejowice	85	stodoła drewniana	
Modrzejowice	35	dom mieszkalny drewniany	
Modrzejowice	35	spichlerz drewniany dwukomorowy	
Modrzejowice	51	stodoła drewniana z 2-ma przybudówkami	
Modrzejowice	37	obora murowana	
Modrzejowice	49	dom mieszkalny drewniany	
Modrzejowice	23	dom mieszkalny drewniany	
Niwa Odechowska	7a	dom mieszkalny drewniany	
Odechów		kościół murowany p.w. św. Anny	93/A/81
Odechów		krzyż przed kościołem murowany z 1906 r.	
Skaryszew	Słowackiego	młyn murowany	
Podsuliszka	100	dom mieszkalny drewniany	
Skaryszew	Mickiewicza 1	plebania murowana	
Skaryszew	Partyzantów	kaplica na cmentarzu, murowana	
Skaryszew	Mickiewicza 1	nagrobek przy kościele z 1853 r.	
Skaryszew	Żeromskiego 53	młyn elektryczny murowany	
Skaryszew	Rynek 7	dom mieszkalny murowany	
Skaryszew	Rynek 9	dom mieszkalny murowany	
Skaryszew	Rynek 13	dom mieszkalny murowany	
Skaryszew	Rynek 15	dom mieszkalny murowany	
Skaryszew	Rynek 16	dom mieszkalny murowany	
Skaryszew	Rynek 23	dom mieszkalny murowany	
Skaryszew	Rynek 24	dom mieszkalny murowany	

Skaryszew	Rynek 25	dom mieszkalny murowany	
Skaryszew	Rynek 26	dom mieszkalny murowany	
Skaryszew	Rynek 27	dom mieszkalny murowany	
Skaryszew	Rynek 28	dom mieszkalny murowany	
Skaryszew	Rynek 30	dom mieszkalny murowany	
Skaryszew	Kard. St. Wyszyńskiego 4	dom mieszkalny murowany	
Skaryszew	Kard. St. Wyszyńskiego 5	dom mieszkalny murowany	
Skaryszew	Kard. St. Wyszyńskiego 8	dom mieszkalny murowany	
Skaryszew	Kard. St. Wyszyńskiego 9	dom mieszkalny murowany	
Skaryszew	Kard. St. Wyszyńskiego 11	dom mieszkalny murowany	
Skaryszew	Kard. St. Wyszyńskiego 12	dom mieszkalny murowany	
Skaryszew	Kard. St. Wyszyńskiego 17	dom mieszkalny murowany	
Skaryszew	Kard. St. Wyszyńskiego 20	dom mieszkalny murowany	
Skaryszew	Kard. St. Wyszyńskiego 28	dom mieszkalny murowany	
Skaryszew	Kard. St. Wyszyńskiego 42	dom mieszkalny murowany	
Skaryszew	Kard. St. Wyszyńskiego 44	dom mieszkalny drewniany	
Skaryszew	Kard. St. Wyszyńskiego 46	dom mieszkalny murowany z 1925 r.	
Skaryszew	Kard. St. Wyszyńskiego 49	dom mieszkalny murowany	
Skaryszew	Kard. St. Wyszyńskiego 62	dom mieszkalny murowany	
Skaryszew	Kard. St. Wyszyńskiego 64	dom mieszkalny murowany	
Skaryszew	Mickiewicza 9	dom mieszkalny murowany	
Skaryszew	Mickiewicza 10	dom mieszkalny murowany	
Skaryszew	Mickiewicza 11	dom mieszkalny murowany	
Skaryszew	Mickiewicza 13	dom mieszkalny murowany	
Skaryszew	Mickiewicza 14	dom mieszkalny murowany	
Skaryszew	Mickiewicza 16	dom mieszkalny murowany	
Skaryszew	Mickiewicza 17	dom mieszkalny murowany	
Skaryszew	Mickiewicza 26	dom mieszkalny murowany	
Skaryszew	Partyzantów	krzyż murowany z 1937 r.	
Skaryszew	Partyzantów 2	dom mieszkalny murowany	
Skaryszew	Partyzantów 8	dom mieszkalny murowany	

Skaryszew	Partyzantów 14	dom mieszkalny murowany	
Skaryszew	Targowa 1	dom mieszkalny murowany	
Skaryszew	Targowa 8	dom mieszkalny murowany	
Skaryszew	Sienkiewicza 5	dom mieszkalny murowany	
Skaryszew	Sienkiewicza 6	dom mieszkalny murowany	
Skaryszew	Sienkiewicza 8	dom mieszkalny murowany	
Skaryszew	Sienkiewicza 10	dom mieszkalny murowany	
Skaryszew	Sienkiewicza 19	dom mieszkalny murowany	
Skaryszew	Sienkiewicza 21	dom mieszkalny murowany	
Skaryszew	Słowackiego	krzyż murowany z 1907 r.	
Skaryszew	Żeromskiego	krzyż murowany z 1938 r.	
Skaryszew	Żeromskiego 5	dom mieszkalny murowany	
Skaryszew	Żeromskiego 14	dom mieszkalny murowany	
Skaryszew	Żeromskiego 16	dom mieszkalny murowany	
Skaryszew	Żeromskiego 17	dom mieszkalny murowany	
Skaryszew	Żeromskiego 23	dom mieszkalny murowany	
Skaryszew	Żeromskiego 41	dom mieszkalny murowany	
Skaryszew	Żeromskiego 47	dom mieszkalny murowany	
Skaryszew	Żeromskiego 51	dom mieszkalny murowany	
Skaryszew	Żeromskiego 55	dom mieszkalny murowany	
Tomaszów		krzyż przydrożny	
Tomaszów	6	kapliczka murowana z 1884 r.	
Tomaszów	7	dom mieszkalny drewniany	
Tomaszów	29	dom mieszkalny murowany	
Tomaszów	12a	dom mieszkalny drewniany	
Tomaszów	45	dom mieszkalny drewniany	
Tomaszów	55	obora murowana z kamienia	
Tomaszów	62	obora murowana	
Tomaszów	63	oborostajnia murowana	
Wilczna	1	dom mieszkalny drewniany	
Wilczna	2	dom mieszkalny drewniany	
Wilczna		kapliczka murowana z 1939 r.	
Wilczna	19	dom mieszkalny drewniany	
Wilczna		kapliczka murowana	
Wólka Targowa		kapliczka przydrożna murowana 1934 r.	
Wólka Targowa		kapliczka murowana; krzyż - figura z 1933 r.	
Wólka Targowa		krzyż - figura z 1934 r.	
Zalesie		krzyż - kapliczka przydrożna murowana	
Zalesie	96	dom mieszkalny drewniany	
Zalesie	41	oborostajnia murowana	
Zalesie	46	dom mieszkalny	
Zalesie		krzyż przydrożny drewniany z	

		1850 r.	
Odechów		kapliczka słupowa XVIII w.	
Skaryszew	Mickiewicza	ogrodzenie z bramkami w zespole kościoła parafialnego p.w. św. Jakuba	
Skaryszew		cmentarz żydowski (kirkut)	
Chomentów		ogród-park	
Odechów		cmentarz rzymskokatolicki	
Skaryszew	Partyzantów	cmentarz rzymskokatolicki	
Gmina Wierzbica			
Polany	65	dom drewniany	
Wierzbica	Batalionów Chłopskich	krzyż przydrożny	
Polany		figura Matki Boskiej	
Polany		krzyż murowany	
Polany		krzyż murowany	
Pomorzany	63	dom drewniany	
Pomorzany		kapliczka przydrożna	
Pomorzany		figura Matki Boskiej	
Suliszka	76	budynek szkoły	
Wierzbica	Batalionów Chłopskich 1	dom drewniany	
Wierzbica	Batalionów Chłopskich 4	dom drewniany	
Wierzbica	Batalionów Chłopskich 6	dom drewniany	
Wierzbica	Batalionów Chłopskich 9	dom drewniany	
Wierzbica	Batalionów Chłopskich 12	dom drewniany	
Wierzbica	Batalionów Chłopskich 17	dom drewniany	
Wierzbica	Batalionów Chłopskich 19	dom drewniany	
Wierzbica	Batalionów Chłopskich 28	dom murowany	
Wierzbica	Kościuszki 4	dom drewniany	
Wierzbica	Kościuszki 7	dom drewniany	
Wierzbica	Kościuszki 9	dom drewniany	
Wierzbica	Kościuszki 13	dom murowany	
Wierzbica	Kościuszki 22	spichlerz drewniany	
Wierzbica	Kościuszki 24	dom drewniany	
Wierzbica	Kościuszki 29	dom murowany	
Wierzbica	Kościuszki 34	dom murowany	

Wierzbica	Kościuszki 38	dom murowany	
Wierzbica	Kościuszki 42	dom drewniany	
Wierzbica	Kościuszki 48	dom murowany	
Wierzbica	Kościuszki 56	dom drewniany	
Wierzbica	Kościuszki 58	dom drewniany	
Wierzbica	Partyzantów 5	dom drewniany	
Wierzbica	Partyzantów 9	dom drewniany	
Wierzbica	Partyzantów 10	dom drewniany	
Wierzbica	Partyzantów 22	dom drewniany	
Wierzbica	Partyzantów 27	dom drewniany	
Wierzbica	pl. Jana Pawła II 11	murowany budynek straży pożarnej	
Wierzbica	pl. Jana Pawła II 4	dom murowano-drewniany	
Wierzbica	pl. Jana Pawła II 6	dom drewniany	
Wierzbica	pl. Jana Pawła II 7	dom murowany	
Wierzbica	pl. Jana Pawła II 14	dom drewniany	
Wierzbica	pl. Jana Pawła II 15	dom murowany	
Wierzbica	pl. Jana Pawła II 17	dom murowany	
Wierzbica	pl. Jana Pawła II 19	dom murowany	
Wierzbica	pl. Jana Pawła II 21	dom murowany	
Wierzbica	Radomska 3	dom drewniany	
Wierzbica	Radomska 1	młyn gospodarczy	
Wierzbica	Staszica 2	dom drewniany	
Wierzbica	Staszica 34	dom drewniany	
Wierzbica	Staszica 40	dom drewniany	
Wierzbica	pl. Jana Pawła II 12	kościół p.w. św. Stanisława Bpa	181/A/82
Wierzbica	pl. Jana Pawła II 12	brama w ogrodzeniu kościoła p.w. św. Stanisława Bpa	
Wierzbica	Partyzantów 1	budynek plebanii	
Wierzbica		krzyż przydrożny	
Wierzbica		krzyż przydrożny	
Dąbrówka Warszawska	44	dom drewniany	
Dąbrówka Warszawska		krzyż przydrożny	
Łączany		krzyż przydrożny	
Polany	15	dom drewniany	
Polany		budynek straży pożarnej	
Ruda Wielka		Czworaki	

Ruda Wielka	93a	Kaplica	
Ruda Wielka		Kapliczka	
Ruda Wielka		figura Matki Boskiej	
Ruda Wielka		cmentarz wojenny	275/A/84
Ruda Wielka		Obelisk	
Rzeczków		figura Matki Boskiej	
Suliszka		kaplica z figurą św. Jana Nepomucena	
Wierzbica	Partyzantów 41	dom drewniany z oboro- stajnią	
Wierzbica	Radomska	cmentarz rzymskokatolicki	488/A/91
Wierzbica		cmentarz choleryczny	
Wierzbica		cmentarz żydowski	
Wierzbica		krzyż przydrożny	
Wierzbica	Partyzantów	krzyż przydrożny	
Ruda Wielka		budynek szkoły	
Gmina Wolanów			
Bieniędzice	28	Dom drewniany	
Bieniędzice	34	Dom drewniany	
Bieniędzice	35	Piwnica murowana	
Bieniędzice	35	Obora murowana	
Bieniędzice	40	Dom drewniany	
Bieniędzice	40	Stodoła drewniana	
Bieniędzice	40	Obora murowana	
Bieniędzice	43	Obora murowana	
Bieniędzice	46	Spichlerz drewniany	
Bieniędzice	46	Piwnica	
Bieniędzice	44	Dom drewniany	
Bieniędzice	44	Obora murowana	
Bieniędzice	48	Obora murowana	
Bieniędzice	49	Stodoła drewniana	
Bieniędzice	49	Obora murowana	
Bieniędzice	53	Dom drewniany	
Bieniędzice	53	Obora murowana	
Bieniędzice	57	Dom drewniany	
Bieniędzice	39	Dom drewniany	
Bieniędzice	51	Dom drewniany	
Bieniędzice	62	Dom drewniany	
Michałów	10	Dom drewniany	
Michałów	14	Dom drewniany	
Michałów	15	Dom drewniany	
Michałów	13	Dom drewniany	
Franciszków	2	Dom drewniany	

Franciszków	4	Dom drewniany	
Franciszków	7	Dom drewniany	
Franciszków	18	Dom drewniany	
Franciszków	18	Dom drewniany	
Kacprowice	8	Obora murowana	
Kacprowice	10	Dom drewniany	
Kacprowice	10	Stodoła drewniana	
Kacprowice	12	Stodoła drewniana	
Kacprowice	40	Obora murowana	
Kacprowice	44	Obora murowana	
Kacprowice	46	Obora murowana	
Kacprowice	47	Dom drewniany	
Kacprowice	47	Obora murowana	
Kacprowice	47	Stodoła drewniana	
Kacprowice	66	Dom drewniany	
Kacprowice		Krzyż drewniany	
Kowala- Duszocina		Figurka	
Mniszek	12	Dom drewniany	
Mniszek	12	Obora murowana	
Mniszek	13	Dom drewniany	
Mniszek	15	Dom drewniany	
Mniszek	15	Obora murowana	
Mniszek	16	Dom drewniany	
Mniszek	17	Dom drewniany	
Mniszek	18	Dom drewniany	
Mniszek	20	Dom drewniany	
Mniszek	23	Obora murowana	
Mniszek	29	Dom drewniany	
Mniszek	31	Dom drewniany	
Mniszek	32	Dom drewniany	
Mniszek	36	Dom drewniany	
Mniszek	39	Dom drewniany	
Mniszek	40	Dom drewniany	
Mniszek	50	Dom drewniany	
Mniszek	50	Obora murowana	
Mniszek	58	Dom drewniany	
Mniszek	70	Dom drewniany	
Mniszek	111	Dom drewniany	
Mniszek	113	Dom drewniany	
Mniszek	113	Stodoła drewniana	
Mniszek	113	Obora murowana	
Mniszek	114	Dom drewniany	
Mniszek	117	Dom drewniany	
Mniszek		Kościół murowany XIX w. pw. św. Jana Chrz.	W rej. zab.

Mniszek	52	Plebania murowana	
Mniszek	53	Organistówka	
Mniszek		Krzyż metalowy - podstawa kolumnowa	
Mniszek		Krzyż murowany	
Mniszek		Krzyż murowany	
Mniszek		Kapliczka	
Mniszek		Krzyż	
Mniszek		Krzyż żelazny	
Rogowa			
Rogowa	12	Dom drewniany	
Rogowa	12	Obora murowana	
Rogowa	17	Obora murowana	
Rogowa	19	Dom drewniany	
Rogowa	19	Obora murowana	
Rogowa	20	Dom drewniany	
Rogowa	24	Dom drewniany	
Rogowa	25	Dom drewniany	
Rogowa	28	Dom drewniany	
Rogowa	25	Studnia	
Sławno		Dawna rządcówka (ob. przedszkole)	
Sławno		Figurka	
Sławno		Kapliczka	
Strzałków	32	dwór	
Strzałków	32	Park dworski	W rej. zab.
Strzałków		Magazyn zbożowy	
Ślepowron	1	Dom drewniany	
Ślepowron	2	Dom drewniany	
Ślepowron	5	Dom drewniany	
Ślepowron	8	Dom drewniany	
Wawrzyszów	1	Dom drewniany	
Wawrzyszów	12	Dom drewniany	
Wawrzyszów	19	Dom drewniany	
Wawrzyszów	21	Dom drewniany	
Wawrzyszów	22	Dom drewniany	
Wawrzyszów	22	Obora murowana	
Wawrzyszów	24	Dom drewniany	
Wawrzyszów	26	Dom drewniany	
Wawrzyszów	26	Obora murowana	
Wawrzyszów	29	Dom drewniany	
Wawrzyszów	30	Dom drewniany	
Wawrzyszów	33	Dom drewniany	
Wawrzyszów	34	Dom drewniany	
Wawrzyszów	36	Dom drewniany	

Wawrzyszów	42	Dom drewniany	
Wawrzyszów	43	Dom drewniany	
Wawrzyszów		Krzyż murowany (2 szt.)	
Wolanów	Opoczyńska 2	Dom drewniany	
Wolanów	Radomska 3	Dom drewniany	
Wolanów	Rynek 10	Dom murowany	
Wolanów		Figurka	
Gmina Zakrzew			
Bielicha		figura Matki Boskiej	
Cerekiew	GPS	krzyż murowany	
Cerekiew		kapliczka z figurą św. Jana Nepomucena	
Cerekiew		pozostałości parku dworskiego	
Cerekiew	33	kościół p.w. św. Stanisława Biskupa	238/A/84
Cerekiew		krzyż kamienny	
Cerekiew	33	plebania (dawny dwór?)	
Cerekiew		cmentarz rzymskokatolicki	
Cerekiew		kaplica cmentarna	
Cerekiew		brama cmentarna	
Cerekiew		ogrodzenie cmentarne	
Dąbrówka Nagórna		krzyż kamienny	
Dąbrówka Nagórna		brama dworska	
Dąbrówka Nagórna		dwór	
Dąbrówka Nagórna		park dworski	
Dąbrówka Nagórna		krzyż murowany	
Dąbrówka Podłęzna		park podworski	
Dąbrówka Podłęzna	59	dom drewniany	
Dąbrówka Podłęzna	36	dom drewniany	
Dąbrówka Podłęzna		kapliczka murowana	
Goleździn	3	dom drewniany	
Goleździn		krzyż murowany	
Goleździn	44	dom drewniany	
Goleździn	36	dom drewniany	
Gulin		figura Matki Boskiej	
Gulin		figura Matki Boskiej	
Gulin		krzyż murowany	
Gulin - Młyn	42	młyn wodny (drewniany)	
Gulin	47	dom drewniany	
Gulin	50	dom drewniany	
Gulin	56	dom drewniany	
Gulin		krzyż murowany	
Gulinek		figura Matki Boskiej	
Gulinek	17(?)	dom drewniany	

Gustawów		krzyż murowany	
Jaszowice		park	761/A/57
Kozinki		krzyż murowany	
Kozinki		krzyż kamienny	
Kolonia Cerekiew		młyn elektryczny	
Marianowice		figura św. Jana Nepomucena	
Marianowice	16a	dom drewniany	
Milejowice		krzyż metalowy na murowanym cokole	
Milejowice		kapliczka murowana	
Milejowice	Kasztanowa 24	dwór	
Milejowice	Kasztanowa 24	park	759/A/57
Natalin		krzyż murowany	
Natalin		krzyż murowany	
Nieczatów		krzyż kamienny	
Taczów		krzyż kamienny	
Taczów		park podworski	760/A/57
Taczów	7	dom drewniany	
Wola Taczowska	GPS	dom drewniany	
Wola Taczowska		krzyż kamienny	
Zakrzew	53	kościół p.w. św. Jana Chrzyciela	768/A/08
Zakrzew		dzwonnica przykościelna	768/A/08
Zakrzew		park dworski	749/A/57
Zakrzew		przedstawienie figuralne na cokole - Chrzest Chrystusa (piaskowiec)	
Zakrzew		krzyż poświęcony Tadeuszowi Kościuszce	
Zakrzew		cmentarz rzymskokatolicki	
Zakrzewska Wola		kapliczka murowana z figurką MB	
Zakrzewska Wola		Kaplica	
Zatoplice	4	dom drewniany	
Zatoplice	20	dom drewniany	
Zatoplice	25	dom drewniany	